

MESTNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

Biljana Makuljević

SPLOŠNA KNJIŽNICA IN BIBLIOPREVENTIVA:

PRIMER MESTNE KNJIŽNICE LJUBLJANA

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Ljubljana, 2024

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Biljana MAKULJEVIĆ

Naslov pisne naloge: Splošna knjižnica in bibliopreventiva: primer Mestne knjižnice Ljubljana

Kraj: Ljubljana

Leto: 2024

Št. strani: 39

Št. slik: 0

Št. preglednic: 0

Št. prilog: 2

Št. strani prilog: 13

Št. referenc: 30

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Mestna knjižnica Ljubljana

Mentor v času strokovnega usposabljanja: mag. Marijan Špoljar, Mestna knjižnica Ljubljana

UDK: 028.8:615.85

027.022(497.4Ljubljana)

Ključne besede: bibliopreventiva, neformalna biblioterapija, proaktivnost, socialna vloga knjižnice, delo z uporabniki, bibliopedagoško delo, splošne knjižnice

Izvleček

V slovenskih splošnih knjižnicah se izvajajo številne dejavnosti za otroke in mladostnike. Le-te so po naravi preventivne, saj spodbujajo psihosocialni razvoj otrok in mladostnikov, njihovo vključevanje v socialno okolje in predstavijo načine spopadanja z možnimi ovirami in izzivi, ki jih lahko v življenju doletijo. Tovrstne aktivnosti sovpadajo s proaktivnim delovanjem splošne knjižnice preko možnega povezovanja z lokalnim okoljem in drugimi ustanovami ter zaznavanjem družbenih trendov in oblikovanjem preventivnih storitev za otroke in mladostnike.

Izraz bibliopreventiva opredeljujemo kot termin, ki zajema preventivno delovanje knjižničarjev pri delu z otroki in mladostniki ter hkrati predstavlja socialno vlogo knjižnice in njeno proaktivno poslanstvo. Namen naše raziskave je bil ugotoviti, ali se v Mestni knjižnici Ljubljana izvaja bibliopreventiva in ali so knjižničarji seznanjeni z izrazom bibliopreventiva ter njegovo rabo v praksi.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 TERMINOLOGIJA	3
3 BIBLIOTERAPIJA	5
3.1 RAZLIČNE STOPNJE FORMALNOSTI BIBLIOTERAPIJE	6
3.2 PROCES IN CILJI BIBLIOTERAPIJE	7
4 SPLOŠNA KNJIŽNICA KOT OKOLJE IN KNJIŽNIČAR KOT STROKOVNI DELAVEC ...	8
4.1 KNJIŽNICA KOT OKOLJE ZA IZVAJANJE BIBLIOPREVENTIVE.....	9
4.2 KNJIŽNIČAR KOT ELEMENT BIBLIOPREVENTIVE.....	10
4.2.1 Kompetence knjižničarjev	11
4.2.2 Uporaba knjižničnega gradiva	13
4.3 SODELOVANJE IN PARTNERSTVA	14
5 BIBLIOSVETOVANJE IN BIBLIOPREVENTIVA.....	16
5.1 BIBLIOSVETOVANJE.....	16
5.2 BIBLIOPREVENTIVA	17
5.2.1 Bibliopreventiva kot seznanjanje s problemom, še preden do tega pride	19
5.2.2 Bibliopreventiva kot podpora in spodbujanje osebne rasti	19
6 REZULTATI RAZISKAVE	22
6.1 DEMOGRAFSKI PODATKI	22
6.2 IZVAJANJE AKTIVNOSTI V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA.....	22
6.2.1 Pogostost izvajanja bibliopedagoških aktivnosti v knjižnici.....	23
6.2.2 Pogostost sodelovanja knjižničarjev pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti z zunanji ustanovami in organizacijami.....	23
6.2.3 Uporaba spletnih portalov ali drugih virov za svetovanje za branje	24
6.2.4 Primeri uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike	25
6.2.5 Primeri svetovanja uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike	26
6.2.6 Primeri pogovora o vsebini leposlovnega gradiva za otroke ali mladostnike	27
6.2.7 Izvajanje ali sodelovanje pri dejavnostih z bibliopreventivno vsebino	28
6.3 IZOBRAŽEVANJE KNJIŽNIČARJEV IN DELO Z UPORABNIKI.....	28

6.3.1 Pregled udeležbe na izobraževanjih na temo psihosocialnih vsebin	29
6.3.2 Pregled udeležbe na izobraževanjih na temo psihosocialnega razvoja otrok in mladostnikov	29
6.3.3 Pogostost srečevanja z določenimi situacijami pri delu z uporabniki	30
6.4 RAZUMEVANJE TERMINOLOGIJE	31
6.4.1 Prepoznavanje navedenih terminov	32
6.4.2 Izbira terminov za sinonimno rabo s terminom biblioterapija	32
6.4.3 Mnenje o izvajanju biblioterapije in bibliopreventive v splošni knjižnici	33
7 RAZPRAVA.....	34
8 ZAKLJUČKI	36
9 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	37
PRILOGE	i

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik	i
Priloga 2: Rezultati ankete.....	viii

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila svojemu mentorju, mag. Marijanu Špoljarju, za srčnost in pripravljenost pomagati pri celotnem procesu nastajanja naloge: od rojstva ideje in njenega premisleka, do prebiranja zadnje vrstice napisanega.

Prav tako bi se rada zahvalila svoji vodji, Barbari Cesar, ki mi je dala priložnost delati v izjemni ustanovi, kot tudi za njeno podporo in spodbudo pri delu in izobraževanjih.

Zahvaljujem se tudi mag. Darji Lavrenčič Vrabec, ki je bila pripravljena z menoj deliti svoje izkušnje in znanje ter mi dodatno osvetliti področja, ki so me zanimala.

Velika zahvala gre mojim sodelavcem v Knjižnici Otona Župančiča, brez katerih moje ideje ne bi tako vzkile in moj smeh ne bi bil tako glasen.

Na koncu bi se rada zahvalila moji družini za ljubezen, potrpežljivost in neomajno spodbudo, ki so mi jo vedno naklonili pri vseh mojih podvigih. Brez vaših nasvetov ne bi bila to, kar sem, tu, kjer sem.

1 UVOD

Splošna knjižnica je veliko več kot zgolj skladišče knjig – je pomemben akter v svojem lokalnem okolju, v katerem spodbuja razvoj bralne pismenosti in motivacije za branje ter skrbi za razvoj bralne kulture. Knjižnice spremljajo trende in smernice družbenega razvoja zato, da bi svojim uporabnikom ponudile kakovostne storitve, ki bi bile prilagojene njihovim zaznamim in še ne zaznamim potrebam. Splošne knjižnice predstavljajo knjižničarji¹: prek vsakodnevnega stika z uporabniki in proaktivne naravnosti na oblikovanje storitev za uporabnike uresničujejo socialno in bibliopedagoško poslanstvo svoje knjižnice ter skrbijo, da je knjižnica za uporabnike dostopen, koristen, vključujoč in varen prostor.

Bibliopreventiva je termin, ki ga v tuji literaturi nismo zasledili samostojno. Nastal je v slovenskem okolju v času trajanja projekta Comenius Regio z naslovom Bibliopreventiva med leti 2009 in 2011. V domači literaturi se večinoma uporablja v povezavi s šolskim okoljem. Namen naše raziskave je razpravljati o možni rabi termina bibliopreventiva tudi v okolju splošne knjižnice, pri čemer se bomo osredotočili na največjo splošno knjižnico v Sloveniji, Mestno knjižnico Ljubljana (MKL).

Termin je skovanka dveh izrazov: »biblio« in »preventiva«. Kadar mislimo o knjižnici in o gradivu, predpona »biblio« označuje delo s knjigami ali v povezavi s knjigami, ki so osnovni elementi splošne knjižnice. »Preventiva«, predvsem v smislu preventivne vloge razvojne biblioterapije, pa govori o neformalnem psihosocialnem področju dela z uporabniki, ki je, kot bomo poskušali ugotoviti v nalogi, vseskozi prisotno pri knjižničarjevem delu. V bibliopreventivi vidimo predvsem vrsto knjižničnih aktivnosti in delovanja knjižničarjev, kjer je v ospredju skrb za razvoj otrok in mladostnikov prek uporabe kakovostnega in skrbno izbranega gradiva, ki bi jim pomagalo razviti vzorce primerne vedenja v različnih življenjskih situacijah, kakor tudi najti načine za soočanje z morebitnimi težavnimi situacijami.

¹ S terminom *knjižničarji* imamo v mislih strokovne knjižničarske delavce, ki so dnevno v stiku z uporabniki in z opravljanjem svojega strokovnega dela omogočajo izvajanje knjižnične dejavnosti v splošni knjižnici.

Preventivna vloga dela z mladimi in mladostniki preko branja knjig in uporabe drugih medijev, pogovori o prebranem na bralnih delavnicah in srečanjih, označevanje in izpostavljanje knjig z znakom kakovosti zlata hruška, sodelovanje z lokalno skupnostjo, zdravstvenimi in drugimi institucijami pri oblikovanju dejavnosti ali bralnih seznamov ipd. so le nekateri izmed primerov, ki jih bomo poskušali predstaviti v luči bibliopreventivnega delovanja v MKL.

Knjižnično mrežo MKL kot največje splošne knjižnice v Sloveniji sestavlja 34 knjižnic – 19 knjižnic iz Mestne občine Ljubljana in 14 krajevnih knjižnic s statusom pogodbenih partneric, ki se nahajajo v osmih občinah – ter specialna knjižnica. MKL ima tudi organizirano mrežo postajališč (47) Potujoče knjižnice. Status kompetenčnega centra v MKL imata Učni center in Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.

V teoretičnem in raziskovalnem delu se bomo omejili na uporabniški skupini otroci in mladostniki zaradi vsebin, ki jih tem skupinam nudi MKL ter zaradi njihovega hitrega psihosocialnega razvoja, kateremu morajo različne javne ustanove, vključno s knjižnico, slediti. Opredelitev obeh starostnih skupin smo povzeli iz Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) (2018).

V teoretičnem delu naloge bomo izpostavili terminologijo s področja bibliotekarske stroke, kot smo jo zaznali v slovenskih in tujih virih in se neposredno nanaša na oblike neformalne biblioterapije v splošnih knjižnicah, iz katere izhaja tudi naša interpretacija pojma bibliopreventiva. Izpostavili bomo termine biblioterapija, bibliosvetovanje in bibliopreventiva, saj se v največji meri nanašajo na naša raziskovalna vprašanja in hipoteze. Predstavili bomo tudi pojem proaktivne splošne knjižnice in njene povezave z bibliopreventivo. Pri tem bomo izhajali iz Strategije razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027 (2022). Predstavili bomo tudi pomen knjižnice kot prostora, ki lahko znatno vpliva na možnost nastanka in učinek bibliopreventivnega trenutka, ki ga lahko razumemo kot izhodišče za nadaljnje preventivno delovanje. Izpostavili bomo vlogo knjižničarja kot izvajalca bibliopreventive, njegove osebnostne kompetence in pomen poznavanja področja psihosocialnih vsebin in razvoja otrok in mladostnikov.

Namen raziskovalnega dela naloge bo ugotoviti odnos največje splošne knjižnice v Sloveniji do bibliopreventive. Preverjali bomo veljavnost dveh hipotez, ki smo si jih zastavili in iz katerih izhajajo naše predpostavke:

1. bibliopreventiva se, posredno ali neposredno, izvaja v MKL;
2. knjižničarji v MKL niso dovolj seznanjeni z izrazom bibliopreventiva.

Iz obeh hipotez smo za namen strukturiranega teoretičnega utemeljevanja in natančne raziskave dela s tega področja razvili naslednja raziskovalna vprašanja: (a) kaj je bibliopreventiva, (b) kakšno mesto ima bibliopreventiva v splošni knjižnici ter (c) zakaj je pomembno raziskati odnos MKL do bibliopreventive.

Za raziskovalni del naloge smo oblikovali spletni vprašalnik, ki je bil namenjen vsem strokovnim knjižničarskim delavcem v MKL. Spletni vprašalnik je bil ustvarjen v spletni aplikaciji *www.lka.si*, povezava do vprašalnika pa je bila objavljena na intranetu MKL. K reševanju so bili povabljeni knjižničarji v MKL. Predvidevali smo, da bodo knjižničarji izpostavili dva vidika raziskovanja, ki izhajata iz zgoraj omenjenih raziskovalnih vprašanj: (a) predstavili bodo svoje razumevanje osnovnih terminov s področja dela v splošni knjižnici (npr. (ne)formalna biblioterapija, bibliosvetovanje in bibliopreventiva) ter (b) dali vpogled v dejavnosti, ki se izvajajo v MKL in so predvsem bibliopedagoške narave, kot tudi drugih dejavnosti s področja dela z uporabniki: katere aktivnosti izvajajo, kako pogosto jih izvajajo, ali si pri delu pomagajo s priročniki ali drugimi viri ter njihove primere iz prakse. Posebej bomo izpostavili področje psihosocialnih vsebin (izobraževanja anketirancev za to področje dela in delovne izkušnje, ki so povezane z njim). Tako bo analiza spletnega vprašalnika razdeljena na tri sklope: izvajanje aktivnosti v MKL, izobraževanje knjižničarjev ter delo z uporabniki in razumevanje terminologije.

2 TERMINOLOGIJA

Pri raziskovanju literature s področja biblioterapije v splošnih knjižnicah smo naleteli na dileme pri terminologiji. V večini primerov je šlo za nekonsistentno rabo izrazov. Pri tujih virih, kot trdi Wideman (2019, str. 1), je literatura polna zmede in nasprotovanj že pri osnovnih vprašanjih, kot

so: kako naj se biblioterapijo definira, kako in kdo naj jo izvaja ter kakšna vrsta literature najbolje služi njenemu namenu.

Wideman (2019, str. 2) je z raziskavo literature o izvajanju biblioterapije v splošnih knjižnicah v Združenem kraljestvu ugotovila, da težave z opredelitvijo biblioterapije onemogočajo razumevanje vloge, ki jo imajo splošna knjižnica in knjižničarji pri rabi biblioterapije na svojem delovnem mestu. Poleg tega, da biblioterapijo nudijo številne splošne knjižnice, se kaže pomanjkanje priznavanja in zavedanja pri zaposlenih, nekonsistentnost pri rabi terminologije in negotovost pri razumevanju vloge splošne knjižnice, kar onemogoča konsistentno in koherentno poimenovanje in promocijo biblioterapije.

Zabukovec idr. (2007, str. 66) izpostavljajo naslednje pojme, ki se uporabljajo v podobnem kontekstu v anglosaškem okolju za biblioterapijo: *svetovanje bralcem*, *vodeno branje*, *usmerjeno branje*, *bralni nasveti*, *terapija s poezijo*, *bibliodiagnostika* in *biblioprofilaksa*. Avtorji predlagajo uporabo termina *bibliosvetovanje* za delo z otroki in mladostniki v šolskem okolju. Izpostavimo lahko tudi termin *bralna terapija* (reading therapy), ki se uporablja v anglosaškem okolju kot sinonim za biblioterapijo (Wideman, 2019, str. 19; Zabukovec idr., 2007, str. 66). Wideman (2019, str. 20) dodaja še termine: *literarna terapija* (literary therapy), *branje na recept* (perscription-based reading), *terapija s knjigo* (book therapy), *bibliopsihologija* (bibliopsychology), *ujemanje s knjigo* (bookmatching) in *knjižnična terapevtika* (library therapeutics).

Silverberg (2003, str. 131) izpostavlja še alternativni termin, ki bi se lahko nanašal na klinično okolje, in sicer *literaterapija* (literatherapy). Omenja pa tudi pojma bibliodiagnostika in biblioprofilaksa, pri čemer slednjega poveže z uporabo biblioterapije v preventivne namene (Silverberg, 2003, str. 133).

Iz navedenih primerov lahko zaznamo, da je nabor izrazov, ki se do neke mere navezujejo na biblioterapijo, zajeten in bi bil lahko razlog za zmedo pri knjižničarjih v splošnih knjižnicah, ko gre za izvajanje in vprašanje primernih izvajalcev biblioterapije v splošnih knjižnicah. Čeprav se zavedamo, da bi bilo potrebno za boljše razumevanje dela knjižničarjev natančno opredeliti zgoraj

naštete termine, pa to ni namen teoretičnega dela te naloge. V nadaljevanju bomo predstavili termin biblioterapija, kot se pojavlja v kliničnem in/ali knjižničnem okolju, in je izhodišče za ugotavljanje prisotnosti bibliopreventive v splošnih knjižnicah, predvsem pri delu z otroki in mladostniki.

3 BIBLIOTERAPIJA

Spletni slovar Fran opredeljuje biblioterapijo kot »zdravljenje, zlasti čustvenih težav, z branjem ustreznih knjig.« (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014) Kanič idr. (2011) v Bibliotekarskem terminološkem slovarju opredeljuje biblioterapijo kot »1. psihološko metodo zdravljenja z branjem [...]« ter »2. odpravljanje poškodb obolelega knjižničnega gradiva«. Slovenski medicinski slovar (2024) jo opredeli kot »psihoterapija, ki se opira na branje primernih knjig«. V literaturi tudi zasledimo razlago biblioterapije kot oblike »suportivne terapije, v kateri je bolniku priporočeno branje določenih knjig, ki mu bodo omogočile boljše razumevanje njegovih težav ali načinov za njihovo reševanje.« (Špoljar, 2005, str. 114)

Reščič Rihar in Urbanija podajata bolj inkluzivno razlago biblioterapije, ki se ne navezuje zgolj na medicinsko dožemanje njene rabe: »Biblioterapija je program dejavnosti, ki temeljijo na interaktivnih procesih med mediji in ljudmi. Mediji pomenijo knjižno in neknjižno gradivo, ki ga ljudje vključeni v te procese, uporabljajo s pomočjo posrednika.« (Reščič Rihar in Urbanija, 1999, 11). Podobno menita o biblioterapiji Russell in Shrodes: biblioterapija je »proces dinamične interakcije med osebnostjo bralca in literaturo – oblika interakcije, ki se jo lahko uporabi za osebnostno naravnanje, prilagajanje in rast.« (Russell in Shrodes, 1950, v Silverberg, 2003, str. 131)

Reščič Rihar in Urbanija (1999, str. 24) navajata mnenje Margaret Monroe, ki v biblioterapiji vidi zgolj del usmerjenega branja ter je kot takšen nepogrešljiv del vsebine dela splošnih knjižnic. »Biblioterapija mora biti del knjižničnih storitev. Referenčna služba, usmerjeno branje in biblioterapija so si zelo blizu. Vsi trije zadovoljujejo potrebe po informacijah, učenju in svetovanju oziroma usmerjanju.« (Reščič Rihar in Urbanija, 1999, str. 24)

3.1 RAZLIČNE STOPNJE FORMALNOSTI BIBLIOTERAPIJE

Pri umeščanju biblioterapije ter bibliopreventive v prostor splošne knjižnice je potrebno razmisliti o formalnosti izvajanja biblioterapije. Kot poudari Wideman (2019, str. 12) v raziskavi anglosaškega področja uporabe biblioterapije priznavanje formalnosti med avtorji niha. Na najnižji ravni formalnosti lahko biblioterapijo uporabi kdorkoli, ki bere ali poda nasvet za branje drugi osebi z namenom, da je le-to biblioterapevtsko. Najvišja raven formalnosti pa zahteva, da lahko samo usposobljeni strokovnjaki s psihosocialnega področja nudijo biblioterapijo in svetujejo za branje z biblioterapevtsko vsebino.

Rešič Rihar in Urbanija (1999, str. 14–16) opredelita tri osnovne vrste biblioterapije: *institucionalno*, *klinično* in *razvojno biblioterapijo*. Po teoriji Pauline Opler opredelita še *preventivno biblioterapijo*, ki naj bi bila namenjena ljudem, ki so preživeli živčni zlom in bi jim branje lahko pomagalo v času zdravljenja najti varno zavetje pred obremenjujočo realnostjo. Toda sodobne teorije te oblike ne priznavajo več kot biblioterapijo. *Institucionalna biblioterapija* je tradicionalna oblika biblioterapije v zdravstvene namene. Namenjena je hospitaliziranim pacientom in uporablja didaktična gradiva z duševnozdravstveno vsebino. Predstavlja odnos terapevt-pacient, knjižničar pa sodeluje samo z zdravnikom. *Klinična biblioterapija* se, zlasti preko branja leposlovja, uporablja pri vedenjsko in čustveno motenih osebah s ciljem spremeniti njihovo vedenje. Vloga knjižničarja je tukaj večja kot pri institucionalni biblioterapiji: skupino lahko vodi sam, lahko jo vodi zdravnik, najbolj pogosto pa jo vodita skupaj. Gre za interdisciplinarno sinergijo – knjižničar in zdravnik medsebojno sodelujeta, si svetujeta in se dopolnjujeta. Takšno sodelovanje med zdravniki, zdravstvenimi delavci in bibliotekarji mora biti timsko. *Razvojna biblioterapija* ima za svoje uporabnike vsakdanje posameznike v vseh starostnih obdobjih, ki so se znašli v težkih življenjskih okoliščinah (npr. razveza, nosečnost, smrt ipd.). Namen tovrstne oblike biblioterapije je ohranitev duševnega zdravja, samouresničevanje in zdrav osebni in telesni razvoj posameznika. Skupino lahko vodijo strokovni delavci iz socialnega področja, v splošnih knjižnicah ali društvih tudi knjižničarji (Rešič Rihar in Urbanija, 1999, str. 17). V tuji literaturi je razvojna biblioterapija definirana kot oblika pomoči za vse uporabniške skupine pri njihovem razvoju.

Nekateri avtorji celo ločijo med znanostjo biblioterapije in umetnostjo biblioterapije, kjer bi v prvo skupino sodila klinična biblioterapija, v drugo pa razvojna biblioterapija (Wideman, 2019, str. 37).

V šolskem okolju naj bi razvojna biblioterapija spodbujala posameznikov razvoj in osebnostno rast. Tako lahko deluje kot preventiva, saj že vnaprej prepreči nekatera čustvena stanja ter usmeri k možnim rešitvam. Tako preventivno delovanje razvojne biblioterapije dobi vlogo osveščanja (Zabukovec, 2010, str. 10), hkrati pa gre za proaktivno delovanje. Zabukovec nadalje predlaga za šolsko okolje uporabo termina bibliosvetovanje, saj le-to »predstavlja nedirektivno metodo primarne preventive.« (Zabukovec, 2010, str. 10) V šolskem okolju lahko primerna literatura spodbuja otrokov kognitivni, vedenjski, čustveni in socialni razvoj. Avtorica poudarja, da je v šolskem okolju cilj bibliosvetovanja usklajen s preventivno naravo svetovanja in je, med drugim, tudi namenjen samospoznavanju učenca (Zabukovec, 2010, str. 11).

3.2 PROCES IN CILJI BIBLIOTERAPIJE

Ko govorimo o biblioterapevtskem procesu, imamo v mislih določeno število faz biblioterapije, to število pa se, glede na mnenja avtorjev, razlikuje. Kot navaja Zabukovec (2010, str. 9), Pardeck prepozna štiri faze biblioterapije: identifikacijo, izbiro, predstavitev in spremljanje. Po identifikaciji problema in premišljeni izbiri gradiva ter njeni predstavitvi se v fazi spremljanja posameznik identificira z likom, do katarze pa pride preko pogovora o prebranem, pisanja ali preko nebesednega umetnostnega izražanja. Sridhar in Vaughn navajata tri faze biblioterapije: identifikacija, vpletenost in vpogled, ki potekajo skozi branje zgodbe (Zabukovec, 2010, str. 9–10). Shrodes opredeli štiri faze t. i. teorije dinamike estetske izkušnje pri biblioterapiji: identifikacija, projekcija, abreakcija² in katarza, uvid, ki pri bralcu med branjem lahko vzbudijo enaka čustvena stanja kot v realnosti (Rešič Rihar in Urbanija, 1999, str. 35).

² Abreakcija (abreaction): proces v terapiji, ki pripelje pozabljene ali potlačene vsebine (npr. izkušnje, spomine) iz nezavednega v zavedno, pri čemer se hkrati začne sproščati čustvena napetost in anksioznost (APA Dictionary of Psychology, 2018).

Rešič Rihar in Urbanija (1999, str. 37) izpostavljata, da vse oblike biblioterapije, pa najsi gre za tiste, ki si jih lastijo bibliotekarska stroka, pedagogika, duševno zdravje, psihologija ali psihoanaliza, »*poudarjajo interakcijo med bralcem in literarnim delom*, ki ima pri tem vlogo drugega živega bitja. Če knjige skrbno izbiramo, se bralec odziva na namišljenega drugega z identificiranjem in projekcijo, čemur sledi katarza«. Bralec tako aktivno poskuša priti do globljega pomena prebranega, ki mu pomaga spoznati drugačen pogled na situacijo in spremembo svojega vedenja (Zabukovec, 2010, str. 10).

Pomembne so tudi aktivnosti, ki sledijo katarzi in spodbudijo refleksijo prebranega: pogovor pod vodstvom terapevta, literarno ustvarjanje ipd. Takšne aktivnosti bralca pripeljejo do glavnega cilja vsake terapije – uvida (Rešič Rihar in Urbanija, 1999; Zabukovec, 2010). Preko uvida pa se razgrnejo tudi drugi možni cilji biblioterapije: pridobitev informacije, spodbujanje razprave o težavah, premislek o vrednotah, o novo pridobljenih stališčih in iskanje stvarnih rešitev (Zabukovec, 2017, str. 24).

4 SPLOŠNA KNJIŽNICA KOT OKOLJE IN KNJIŽNIČAR KOT STROKOVNI DELAVEC

Ko sledimo Strokovnim priporočilom in standardom za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) (2018), lahko pri določenih knjižničnih vlogah opazimo spodbujanje delovanja splošnih knjižnic na področju bibliopreventive pri delu z otroki in mladostniki³. Na tem mestu velja izpostaviti knjižnični vlogi Bralna kultura in bralna pismenost otrok ter Bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov. Obe knjižnični vlogi imata kot primer njunega namena navedeno: »[s]podbujanje branja za intelektualni, čustveni, socialni in jezikovni razvoj [...] ter kakovostno preživljanje prostega časa.« (Strokovna priporočila in standardi ..., 2018, str. 34, 37) V kakovostno preživljanje prostega časa se uporabnike ne da prisiliti, temveč se jih mora za preživljanje prostega časa v

³ Po Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) je starostno obdobje za ciljno skupino otroci okvirno opredeljeno od 6 do 14 let, za ciljno skupino mladostniki pa od 15 do 18 let. (Strokovna priporočila in standardi ..., 2018, str. 35, 38)

knjižnici pridobiti. Načina, kako lahko to storimo, pa sta skrbno premišljeno oblikovanje in izvedba storitev za te skupine in prilagajanje knjižničnega okolja njihovim potrebam.

4.1 KNJIŽNICA KOT OKOLJE ZA IZVAJANJE BIBLIOPREVENTIVE

Knjižnica je inkluzivno, varno okolje lokalne skupnosti, ki nudi vire za vseživljenjsko učenje. Svoje storitve nudi vsem, ne glede na spol, starost, raso, verska prepričanja, družbeni položaj ali nacionalno pripadnost. To pomeni tudi, da svojim uporabnikom zagotavlja anonimnost. Zaradi tega, meni Brewster (2014, str. 94), so knjižnice *terapevtske pokrajine*. Tako je otrok ali mladostnik, ki pride v knjižnico ter v njej dela nalogo, brska po knjigah in stripih ali pa se druži s sovrstniki, uporabnik, ki kreativno preživlja svoj prosti čas v okolju, kjer se počuti varno. Splošna knjižnica kot javni prostor sodeluje tudi pri otrokovi komunikaciji s širšim socialnim okoljem. Splošno knjižnico tako lahko dojemamo kot prostor, v katerega mora otrok vstopiti z zaupanjem zato, da lahko prenese svoje vedenjske vzorce onkraj svojega primarnega okolja, tj. družinskega okolja (Kališnik Šavli, 2011, str. 55). Priporočila pri zagotavljanju ustreznega knjižničnega okolja za otroke in mladostnike z vidika knjižnice niso zgolj performativne narave, ampak imajo razvojno funkcijo za otroke.

Wideman (2019, str. 46) izpostavlja, da varen, udoben in vabljen prostor lahko zelo ugodno vpliva na izpeljavo biblioterapije v knjižnici. Dobro zasnovan prostor z aktualno, primerno in ohranjeno knjižnično zbirko lahko podpira izpeljavo neformalne biblioterapije, na oddelku za otroke in mladostnike pa pri izpeljavi bibliosvetovanja in bibliopreventive. Takšne dejavnosti se lahko v knjižnici odvijajo v organizaciji same knjižnice in njenih zaposlenih, ali preko sodelovanja z zunanjimi izvajalci, ki s knjižničarjem lahko sodelujejo, ali pa zgolj izvajajo dejavnosti v knjižničnem okolju. Nekatere oblike tovrstnih dejavnosti v MKL so: sodelovanje z društvom Tačke pomagačke in z društvom Ambasadorji nasmeha, sodelovanje z zunanjo izvajalko pri dejavnosti NAJST – meni se dogaja ... (Mestna knjižnica Ljubljana, 2016, str. 13; 2024, str. 44).

Kakor je za terapijo pomemben dobro vzpostavljen odnos, ki temelji na zaupanju med pacientom in terapevtom, tako je pri neformalni biblioterapiji pomemben dobro vzpostavljen odnos zaupanja

uporabnika do knjižničarja ter okolja, kjer potekajo bibliopreventivne dejavnosti oz. storitve. Uporabnik se zanaša na varnost, ki jo zagotavlja knjižnica kot prostor, in na strokovnost pri svetovanju, ki ga nudi knjižničar kot strokovni delavec.

4.2 KNJIŽNIČAR KOT ELEMENT BIBLIOPREVENTIVE

V današnji družbi se vse bolj poudarja pomen učenja veščin pri otrocih, kot so: razvoj odpornosti v težavnih okoliščinah, možnost osebne rasti in možnost rehabilitacije ne glede na življenjsko situacijo, v kateri se otrok znajde. Knjižnica lahko pri tem pomaga preko strategij, ki se osredotočajo na storitve, namene in cilje s preventivnimi dejavniki, ki dokazano spodbujajo odpornost in zmožnosti pri mladih (Jones, 2003, str. 95). Čeprav se Jurkowski (2006, str. 81) osredotoča na vlogo šolske knjižnice, lahko aktivnosti, ki jih našteje kot možne oblike dela v preventivni smeri, zaznavamo tudi v splošnih knjižnicah pri delu z otroki in mladostniki. Te oblike dela, ki jih lahko nudi knjižničar v splošni knjižnici, so: mentorstvo, branje, razvoj veščin za reševanje problemov, razvoj socialnih veščin in promocija hobijev.

Knjižničar (prej kot učitelj) z otroki razvije odnos, pri katerem otroka podpira, saj se posveti vsakemu otroku posebej in mu pomaga poiskati ter uporabiti informacije tako za osebno kot za šolsko rabo (Jurkowski, 2006, str. 81). To neposredno vpliva na bralno kulturo in branje, razvoj veščin reševanja problemov, medtem ko lahko dobro založena knjižnica (knjižnica s skrbno pripravljeno zbirko) preko strokovne literature za otroke nudi otroku vpogled v možne hobije in izvenšolske interese, z namenom kakovostnega preživljanja prostega časa in celostnega oblikovanja otrokove osebnosti, ob konstantnem spremljanju družbenih trendov. Takšne oblike dela, najsi gre za delo z literaturo, ki jo otrok potrebuje za reševanje svojega problema ali pa za pridobivanje informacij, ki bo v prihodnosti obogatilo njegov razvoj in kakovost življenja, uresničujejo *proaktivno*⁴ vlogo knjižnice in delujejo bibliopreventivno, saj jih opolnomoči s

⁴ »Na podlagi spremljanja, analize in ocenjevanja trendov ter zaznanih potreb okolja lahko knjižnice načrtujejo svoje delovanje in prevzemajo proaktivno vlogo. Zato se knjižnica na spremembe ne odziva samo potem ko se te zgodijo, pač pa spremembe tudi predvideva ali pa jih v lokalnih skupnostih celo spodbuja ali sproži.« (Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027, 2022, str. 39)

komunikacijskimi veščinami, denimo poslušanje sogovornika, izmenjava mnenj v diskusiji ter informiranost in odprta komunikacija, ki vodita do sprejemanja posameznika (Burkeljca, 2011, str. 32).

Marsikatera oblika vsakdanjega dela ali občasnih zadolžitev knjižničarja v splošni knjižnici kaže na njegovo proaktivnost in uporabo bibliopreventive pri delu z uporabniki. Po predlogu smernic, ki jih daje IFLA za knjižnične storitve za otroke, stare med 0 in 18 let, kompetenten in strokoven knjižničar pri delu z otroki »[u]porablja uveljavljene tehnike za prepoznavanje potreb vseh otrok in njihovih družin v lokalni skupnosti.« (IFLA smernice za knjižnične storitve ..., 2019, str. 7) V sklopu *referenčnega dela* knjižničar nudi pomoč pri iskanju informacij in oblikovanju informacijskega vprašanja, kar otrokom pomaga do artikulacije težav in učenja izražanja. Pri *svetovanju za branje* knjižničar, ki dobro pozna literaturo in sprotno spremlja domačo in tujo literarno produkcijo, otroku nudi kakovostno vsebino za branje, obenem pa mu mora gradivo predstaviti na zanimiv način.

Knjižničarji v Sloveniji opravljajo tudi ostale aktivnosti, preko katerih se izpolnujeta socialna in pedagoška vloga knjižnice. Sem sodi: izvajanje nacionalnega projekta Rastem s knjigo, izvajanje ur pravljič in ostalih bibliopedagoških aktivnosti, vodenje bralnih srečanj, sodelovanje pri domačih in mednarodnih projektih itd. Knjižničar otrokom in mladostnikom tako pomaga razvijati sočutje in empatijo, kot npr. sprejemati drugačnost, skrbeti za druge, biti osveščen o ekoloških problemih in različnih tabu temah, obenem pa pomaga oblikovati pozitivno klimo v skupini. Preko takšnega delovanja posameznik utrjuje samozavest in občutek lastne vrednosti, dobiva občutek, da je njegovo mnenje pomembno, njegovo vedenje je strpno in razvija drugačen odnos do tabuiziranih tem (Burkeljca, 2011, str. 32).

4.2.1 Kompetence knjižničarjev

Tako tuji kot domači avtorji (Jack in Ronan, 2008; Silverberg, 2003; Špoljar, 2003, 2005; Wideman, 2019; Zabukovec, 2017, str. 26) navajajo, da mora pri izvajanju formalne biblioterapije v sklopu splošne knjižnice knjižničar sodelovati z zdravstvenim oz. psihosocialnim delavcem, ne glede na

stopnjo vpetosti in vlogo, ki jo ima pri teh aktivnostih. Nekateri avtorji navajajo tudi potrebo po usposabljanju knjižničarjev glede biblioterapevtskih pristopov z namenom poglobitve znanja in pridobivanja novih veščin s tega področja (Špoljar, 2003, str. 128; Wideman, 2019, str. 50; Zabukovec, 2010, str. 11).

Kot zapiše Wideman (2019, str. 48), je vloga knjižničarja pri izvajanju biblioterapije odvisna od stopnje formalnosti same biblioterapevtske aktivnosti. Pri najvišji stopnji, torej pri klinični biblioterapiji, je primarni izvajalec strokovnjak s področja duševnega zdravja (Wideman, 2019, str. 48). Vendar je v primeru razvojne/ustvarjalne biblioterapije lahko nivo formalnosti v odvisnosti od konteksta relativno nizek. Ker se tuja literatura, kot smo navedli že v prejšnjih poglavjih, navezuje na razvojno biblioterapijo pri delu z mladostniki in otroki in jo tudi domači avtorji povzemajo pri delu z mladimi v šolskem okolju kot »bibliosvetovanje« ali »bibliopreventiva« (Burkeljca, 2011; Zabukovec, 2010, 2017), lahko navedeno vlogo knjižničarja prenesemo tudi na vlogo knjižničarja pri delu z otroki in mladostniki v splošnih knjižnicah.

Ker ima mladinski knjižničar pomembno vlogo pri skrbi za razvoj otrok in mladostnikov, bi moral imeti ozaveščen pomen in potencial lastnega branja ter razvito intuicijo in uvid v probleme drugih (Hannigan, 1962, v Wideman, 2019, str. 49). IFLA smernice (2019) pri delu z otroki in mladostniki izpostavljajo, da knjižničarji ne opravljajo zgolj referenčnega dela, saj tudi podpirajo otroke z odstranjevanjem ovir, ki jim jih predstavlja njihovo družinsko ali družbeno okolje. Knjižničarji, ki oblikujejo aktivnosti, namenjene premagovanju (potencialnih) ovir otrok pri njihovem razvoju, izvajajo tudi bibliopreventivne aktivnosti in spodbujajo proaktivno poslanstvo knjižnice. IFLA smernice narekujejo, da mora strokovno podkovan knjižničar poznati in razumeti teorije o otrokovem razvoju in psihologiji, mora biti sposoben prepoznati potrebe vseh otrok in njihovih družin in mora gojiti odprto in varno okolje za otroke in njihove družine (IFLA smernice za knjižnične storitve ..., 2019, str. 7–8).

Osebnostne kompetence, ki naj bi jih imel knjižničar, ki izvaja bibliopreventivne dejavnosti v splošni knjižnici, so med drugim tudi: dejanski interes za uporabnikove potrebe in za uporabnika kot osebo, razumevala, potrpežljiva navedena. Knjižničar bi moral znati uporabniku razložiti o pomenu branja

in o smislu uporabe knjižnice ter o načinu pridobivanja informacij, ki jih potrebuje. Pozitivno se mora odzvati na priložnost pogovora o prebranem gradivu ter prepoznati odnos uporabnika do določene vsebine, ki bi lahko vplivala na usmerjanje oz. svetovanje za branje (Wideman, 2019, str. 49). Za knjižničarja je pomembno poznavanje teorij otrokovega razvoja – razvoja kognitivnega delovanja, čustvenega razvoja, branja in bralne pismenosti – katere mora znati pravilno uporabiti pri oblikovanju aktivnosti v knjižnici in vsakdanjem delu z uporabniki. S pomočjo tega znanja knjižničar bolje načrtuje, izvede in ocenjuje tako aktivnosti v knjižnici, namenjene otrokom in mladim, kakor tudi knjižnično zbirko in druge dejavnosti, ki so namenjene otrokom in mladim pri zagotavljanju njihovih želja in potreb (Teen services competencies ..., 2017, str. 5). Poznavanje osnov otrokovega razvoja lahko prispeva k temu, da se otrokom in mladostnikom v knjižnici ponudijo storitve, ki spodbujajo uresničevanje njihovih razvojnih potreb odraščanja. Vse oblike knjižničnih storitev, ki preventivno nagovorijo možno oviro pri uresničevanju teh potreb, pa sodijo v bibliopreventivo. Preko vzpostavitve pozitivnega odnosa s svojimi uporabniki tako, da razume individualne potrebe uporabnika, knjižničar prevzame vlogo tistega, ki skupaj s starši, učitelji, svetovalnimi delavci, psihologi in drugimi v otrokov razvoj usmerjenimi organizacijami, otroku pomaga priti do uspešnih rezultatov v šoli ter jih pripravi za nadaljnji študij in življenje (Teen services competencies ..., 2017, str. 6). Te kompetence se lahko razberejo tudi pri bibliosvetovanju: »Bibliosvetovanje je podporno, kadar svetoalec učencu daje občutek, da mu zanj ni vseeno in da razume okoliščine v katerih se je znašel. Cilj takšnega svetovanja je sprejemanje in razumevanje čustvovanja.« (Zabukovec, 2010, str. 11)

4.2.2 Uporaba knjižničnega gradiva

Knjižničar v splošni knjižnici opravlja delo z otroki in mladostniki s pomočjo leposlovnega in didaktičnega gradiva. Namen didaktičnega gradiva je, kot izpostavi Silverberg (2003, str. 133), da »povzroči direktno spremembo pri posamezniku preko kognitivnega razumevanja samega sebe.« Nasprotno pa leposlovje ali »imaginativna literatura« vsebuje »dramatično predstavo človeškega obnašanja preko fikcije, poezije, drame, biografij in avtobiografij«.

Splošna knjižnica v svoji zbirki hrani obe obliki gradiva, didaktično in imaginativno, ki ju knjižničar uporablja ali svetuje pri svojem delu otrokom, mladostnikom in odraslim. Okoliščine te uporabe so lahko odvisne od drugih dejavnikov, neodvisne ali pa popolnoma naključne (Jack in Ronan, 2008, str. 172). Dobro voden pogovor o otrokovih željah, pogovor o njegovih interesih in morebitnih specifičnih življenjskih okoliščinah, lahko pripeljejo do neodvisne, naključne identifikacije s prebranim gradivom, ki lahko s takojšnjim ali odloženim učinkom vpliva na razvoj tega otroka.

4.3 SODELOVANJE IN PARTNERSTVA

V knjižničnem okolju predlagajo Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) (2018, str. 38) kot možne oblike dela: izpostavljanje gradiva v knjižnici, pripravo bralnih seznamov, nudenje podpore pri izmenjavi mnenja o prebranem gradivu preko organiziranja bralnih skupin in uveljavljanje podpore pri izmenjavi mnenja tudi v spletnem okolju, pri delu z mladimi pa predlagajo sodelovanje knjižnice »pri izvajanju bibliosvetovanja (biblioterapije)«. Omenjena priporočila ne le spodbujajo razvoj otroka in mladostnika, temveč preko pozitivnih izkušenj z branjem in kakovostnim svetovanjem za branje literature, ki jim v življenju lahko koristi, spodbujajo tudi *bralno kulturo* kot »odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd., pa tudi za razvoj bralnih navad.« (Vilar, 2017, str. 17)

Neformalna biblioterapija se lahko na tri načine vključi v oblike izvajanja storitev v splošnih knjižnicah, in sicer kot: (a) svetovanje za branje (reader's advisory service), (b) individualna in/ali skupinska terapija in (c) posebne aktivnosti v knjižnici (special library activities), pri čemer je svetovanje za branje preko pogovora s knjižničarjem usmerjeno tudi k spodbujanju k branju in dvigu bralne kulture (Wideman, 2019, str. 47).

O svetovanju za branje in primerni izbiri literature za otroke, Heath idr. (2005, str. 563) trdijo, da zgodbe, ki so primerno deljene z otrokom, širijo možnosti vpogleda v oblike zdravega ravnanja v težkih okoliščinah. Svetovanje za branje in posebne aktivnosti v knjižnici (kot npr.: izpeljava

projektov, razstav ali ustanavljanje posebnih študijskih skupin) tako sodijo v vsakodnevne delovne procese knjižničarjev v splošnih knjižnicah (Wideman, 2019, str. 47), kar pomeni, da niso zgolj stvar šolskega okolja, ampak so neločljiv del storitev splošnih knjižnic. Delo knjižničarja je v večini primerov polivalentno in dinamično. Knjižničar ima več profesionalnih kvalifikacij zaradi dinamične narave nalog, ki so povezane s knjižnico in informacijskimi storitvami, obenem pa vloga knjižničarjev ni vezana zgolj na same knjižnice, saj imajo splošne knjižnice aktivno vlogo v svoji lokalni skupnosti. (Zanal Abidin idr., 2021, str. 135).

IFLA smernice za knjižnične storitve za otroke, stare med 0 in 18 let (2019, str. 7–8) poudarjajo sposobnost knjižničarjev »ustvariti partnerstva med drugimi skupinami, ki v skupnosti obravnavajo potrebe otrok«. Partnerske institucije so lahko »šole (tudi v okviru pripravništva in študentskega dela), bolnišnice (zdravniki in pediatri) in drugi zdravstveni centri, socialne službe, lokalna podjetja, kulturne in umetniške skupine, prostovoljstvo ter druge neprofitne organizacije«. Pomen takšnega sodelovanja je za knjižnico v pridobivanju novih potencialnih uporabnikov, možnosti izboljšanja kakovosti že obstoječih in uvajanju novih storitev ter v sprotne prepoznavanju potreb svoje lokalne skupnosti. Lokalna skupnost dobi možnost uporabe storitev, ki zadovoljujejo že prepoznane in še ne zaznane potrebe otrok, njihovih družin in skrbnikov ter širše skupnosti.

Spremljanje trendov v lokalnem okolju, analiza, spremljanje potreb lokalnega okolja in implementacija odgovorov na te trende pomeni prilagajanje storitev in zbirke knjižnice. Ker se družba vseskozi spreminja, se tudi tovrstno prilagajanje knjižnice spreminja, zaradi česar morajo knjižnica in knjižničarji delovati proaktivno: »[z]ato se knjižnica na spremembe ne odziva samo potem ko se te zgodijo, pač pa spremembe tudi predvideva ali pa jih v lokalnih skupnostih celo spodbuja ali sproži.« (Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic ..., 2022, str. 39) Trendi, ki jih je potrebno spremljati glede na strateške cilje za razvoj slovenskih splošnih knjižnic so tisti, ki »bodo zaznavno spremenili vedenja in pričakovanja uporabnikov.« (Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic ..., 2022, str. 39)

Preventivne storitve knjižnic lahko torej neposredno štejemo kot uresničevanje strategije proaktivnega delovanja splošne knjižnice – še preden uporabnik zazna težavo, oviro ali izziv pride

do možne rešitve s strani knjižnice. Mladinski knjižničar dobi možnost preko sodelovanja z organizacijami iz lokalnega okolja »natančno določiti profil otrok, ki so jim storitve namenjene,« na lokalni ravni pa lahko določi »potrebe in prioritete članov skupnosti, ki so jezikovno, ekonomsko in kulturno raznoliki.« (IFLA smernice za knjižnične storitve ..., 2019, str. 11) Torej mladinski knjižničar, ki je hkrati tudi dobro seznanjen z razvojem otrok in mladostnikov ter sodeluje s svojim lokalnim okoljem, z načrtovanim izvajanjem (večjezičnih) ur pravljič, delavnic, postavljanjem kakovostnega gradiva za branje, svetovanjem otrokom, staršem in vzgojiteljem za branje deluje proaktivno in hkrati izvaja bibliopreventivne storitve v splošni knjižnici. Mladinski knjižničar izvaja preventivo, ko postavlja v ospredje otrokov razvoj.

5 BIBLIOSVETOVANJE IN BIBLIOPREVENTIVA

Eden od namenov te naloge je premisliti, ali lahko bibliosvetovanje s preventivno vlogo oz. bibliopreventivo povežemo s splošno knjižnico. Ko odstranimo besedo »terapija« iz besedne zveze in jo nadomestimo s »svetovanjem« ali »preventivo«, lahko ustrezneje govorimo o vlogi splošne knjižnice, saj bibliosvetovanja oziroma bibliopreventive ni potrebno deliti na formalno in neformalno obliko. »Preventiva« namiguje na aktivno delovanje z namenom preprečevanja težav, spopadanja z morebitnimi ovirami in celostni razvoj posameznikove osebnosti. Glavni izvajalec tovrstnih dejavnosti postane ustanova, ki predlaga preventivne dejavnosti. Odnos, ki se vzpostavi, pa je med knjižničarjem, ki izvaja storitve, in uporabnikom, ki seže po teh storitvah.

5.1 BIBLIOSVETOVANJE

Zabukovec meni, da se v knjižnici izvaja bibliosvetovanje in ne biblioterapija. Če knjižničarji vodijo pogovore o prebranem s posamezniki, teh pogovorov ne moremo poimenovati terapevtski saj: (a) knjižničarji niso usposobljeni za odpravljanje simptomov duševnih bolezni, lastnoročno spremeniti moteča prepričanja ter vedenjske vzorce posameznikov, in (b) knjižničarji vodijo pogovore o prebranem z duševno zdravimi osebami (Zabukovec, 2017). Zabukovec predlaga izraz bibliosvetovanje za »proces pogovora ob knjigi oziroma prebranem,« kjer »v ospredje postavljamo

razvoj« in katere »namen je razsvetlitev in razumevanje in je usmerjeno v zdravi del osebnosti.« (Zabukovec, 2017, str. 26)

Pri izvajanju bibliosvetovanja v šoli govorimo še vedno o procesu, ki deluje na celostnem razvoju otroka (spodbujanje kritičnega mišljenja, analiziranje lastnih vrednot in samozavedanja, razvijanje sposobnosti osebnega presojanja, vpogled v smernice razvoja družbe in mesta, ki ga sam v njej zaseda, ipd.). »Bibliosvetovanje v šoli je osebno ali skupinsko razvojno-preventivno svetovanje, ki je na osnovi diskusije glede na namen usmerjeno v posredovanje informacij in reševanje problemov, podporo ter osebnostno rast učenca.« (Zabukovec idr., 2007, str. 67) Pri bibliosvetovanju je torej potrebna diskusija – pogovor o prebranem, preko katerega pride do učenčevega vpogleda v tisto, kar mu nudi prebrano.

Zabukovec (2017, str. 26) vidi biblioterapijo tudi kot možno preventivno metodo, saj ima lahko samo branje vsebin, ki smo jih načrtno izbrali, ključno vlogo pri razvoju otroka. Svetovanje ob branju ali bibliosvetovanje vidi primerno za različne starostne skupine (otroke, mladostnike in odrasle), namenjeno pa je lahko »(i) posredovanju informacij in reševanju problemov, (ii) podpori ali (iii) osebnostni rasti [...]«. (Zabukovec, 2017, str. 26) Avtorji navajajo (Zabukovec idr., 2007, str. 67), da bibliosvetovanje v šolskem okolju lahko vidimo tudi kot »kočljiv posel« saj mora strokovnjak (šolski knjižničar ali svetovalni delavec) vedeti, »katero branje smatramo kot bibliosvetovalno in katero ne« in da »vsak pogovor ni svetovanje«. V tem primeru moramo premisliti, če to velja tudi za preventivo v splošnih knjižnicah.

5.2 BIBLIOPREVENTIVA

Kot trdi Špoljar (2003, str. 47), se razvojna interaktivna biblioterapija uporablja med drugim tudi v šolskem in bolnišničnem okolju pri delu z otroki. Kot takšna se uporablja »[ne] le za pomoč pri rasti in razvoju, ampak tudi kot preventiva za mentalno zdravje«. V tem kontekstu lahko razmišljamo o proaktivnosti, ki je neposredno povezana z bibliopreventivo. Kot navaja avtor, biblioterapija postaja vse bolj uveljavljena tudi »na področju mentalnega zdravja in psihohigiene

ter pri delu z otroki, nadarjenimi učenci in s starejšimi. Biblioterapija tako dobiva v družbi poleg terapevtske razsežnosti tudi razvojno in preventivno.« (Špoljar, 2003, str. 55)

Omenjeni pristopi uporabe biblioterapije se navezujejo na uporabo pri svetovalnih procesih, v kliničnem ali šolskem okolju, ob uporabi literature in prenosu razumevanja situacij v literaturi na lastne izkušnje. V splošnih knjižnicah, bolj natančno pri delu mladinskega knjižničarja, pa primeri bralnih skupin in možnosti pogovora o prebranem gradivu niso del vsakodnevnih zadolžitev knjižničarja; formalna terapija z branjem, za katero je potrebno recipročno sodelovanje med izvajalcem biblioterapije in uporabnikom, se v knjižnici lahko odvije kot vnaprej organizirana dejavnost v sodelovanju s sodelavci s psihosocialnega področja. Knjižničar pa se dnevno srečuje tudi z drugimi nalogami in zadolžitvami, ki so lahko naključne, a kljub temu preventivne. Zato se nam zdi potrebno izpostaviti pomen bibliopreventive v splošni knjižnici kot oblike osveščanja preko različnih storitev in dejavnosti o življenjskih situacijah in izzivih, ki bi lahko postali za uporabnika problematični.

Teža končnega cilja dejavnosti se pri bibliopreventivi razporedi med knjižničarjem in uporabnikom, ki je v tem primeru lahko otrok, mladostnik, starš, skrbnik ali učitelj. Do diskusije o prebranem lahko pride pred branjem, po njem, ali pa sploh ne, odvisno od uporabnikove potrebe v danem trenutku. Ker pa govorimo o preventivi in imamo v mislih poslanstvo mladinskih knjižnic, razvojna komponenta še vedno ostane, le da se proces razlikuje od procesa bibliosvetovanja v šolah. Ta proces se v splošni knjižnici lahko odvije popolnoma po naključju (Jack in Ronan, 2008, str. 172) ali pa knjižnica organizira takšne dejavnosti oz. sodeluje pri izvajanju storitev, ki so ciljno preventivne. Na ta način je bibliopreventiva veliko bolj odprta oz. vsestranska, pri čemer lahko uresničuje tako pedagoško kot socialno vlogo splošne knjižnice. Socialno tako, da je pobudnik sprememb (Špoljar, 2003), pedagoško pa preko sodelovanja s šolami, poznavanja metod za delo z otroki in mladostniki in posredno tudi sposobnosti izvajanja dogodkov za otroke in mladostnike (Strokovna priporočila in standardi ..., 2018).

Na tem mestu lahko utemeljimo možne oblike bibliopreventive v splošnih knjižnicah, kot jih sami prepoznavamo in se navezujejo tudi na namene bibliosvetovanja v šolah, kot jih izpostavi

Zabukovec (2017, str. 26). V njihovi vsebini zaznavamo neposredno povezavo z delom na mladinskih oddelkih v splošnih knjižnicah.

5.2.1 Bibliopreventiva kot seznanjanje s problemom, še preden do tega pride

Skozi spremljanje trendov v svojem okolju in izzivov, ki jih ti trendi lahko prinesejo v življenju otrok in mladostnikov, knjižnica ne služi zgolj kot »struktura, ki bi se odzivala na zunanje dejavnike, ampak je dejaven organizem [...]« (Špoljar, 2003, str. 29) Takšna aktivna vloga pa z uresničevanjem poslanstva knjižnice deluje preventivno, saj *predvideva* svoje (potencialne) uporabnike, potrebe uporabnikov, svoje lokalno družbeno okolje in možne dejavnike tveganja v tem okolju (Špoljar, 2003, str. 29). Torej, če mora mladinski knjižničar biti usposobljen za delo z mladimi, tako da je seznanjen s teorijami o otrokovem razvoju in psihologiji (kot narekujejo IFLA smernice za knjižnične storitve za otroke, stare med 0 in 18 let, 2019), to pomeni, da bo takšno znanje moral znati uporabiti tudi pri svetovanju gradiva otrokom ali skrbnikom, ki bi potrebovali boljši vpogled v osvetlitev problema. Kot strokovni delavec mora knjižničar podati objektivno in kritično mnenje pri svetovanju za izbiro literature za specifični problem, najsi bo z uporabo knjižničnega kataloga, priročnikov ali s poznavanjem didaktičnega in leposlovnega gradiva.

5.2.2 Bibliopreventiva kot podpora in spodbujanje osebnostne rasti

Zabukovec idr. (2007) predstavijo podporno obliko bibliosvetovanja v šoli kot svetovanje, kjer svetovalni delavec sprejema učenca in njegove trenutne okoliščine, mu da občutek vrednosti in sprejetosti. »Cilj takšnega svetovanja je sprejemanje in razumevanje čustvovanja.« (Zabukovec idr., 2007, str. 68) Preko pogovora se otroka pripelje oz. vodi do razumevanja situacije, motiviranja za razreševanje problema in k premisleku o vrednotah in primernem delovanju.

V tem primeru se bibliosvetovanje zgodi takrat, ko je problem prisoten. Čustvene težave lahko pri otroku sprožijo socialno izključenost. Splošna knjižnica lahko sodeluje s šolami oz. šolskimi delavci (učitelji, svetovalnimi delavci, šolskimi knjižničarji) pri izbiri primerne literature za domače branje, pri sodelovanju pri izvajanju nacionalnega projekta Rastem s knjigo ali pri

organiziranju bralnih klubov za učence v sodelovanju s strokovnjaki iz psihosocialnega področja⁵. Na ta način knjižnica deluje svetovalno in preventivno. »Knjižnica je na tak način dejaven družbeni dejavnik, ki s svojo socialno vlogo deluje kot preventiva proti socialni izključenosti posameznikov ali družbenih skupin, ki se nahajajo v konkretnem okolju, kjer deluje knjižnica.« (Špoljar, 2003, str. 30) Kjer je potreben pogovor o določeni tematiki, ki jo narekuje družbeno stanje skupnosti, knjižnica »[k]ot odgovor ali kot preventivo lahko ponudi bralne krožke za različne družbene skupine po starosti ali interesih.« (Špoljar, 2003, str. 132) Tako nudi podporo svojim uporabnikom pri razreševanju (morebitnih) problematik.

Omenjena vloga splošne knjižnice se lahko prenese tudi na spodbujanje osebne rasti in samouresničevanja otrok in mladostnikov. Knjižničar lahko na podlagi lastnega poznavanja ali s pomočjo priročnikov, kjer so opredeljene vsebine gradiva, otroku, staršem ali skrbniku svetuje za izbiro kakovostne literature, ki bo spodbujala osebno rast otroka. Mladinske knjige, ki po svoji vsebini in obliki izstopajo, prejmejo znak kakovosti zlata hruška, ki ga podeljuje Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo Pionirska. Prek tovrstne kakovostne literature otrok lažje »odpravi občutje enkratnosti problema« oziroma »uvidi, da se vrstniki srečujejo s podobnimi težavami.« (Zabukovec idr., 2007, str. 68)

Če gledamo preventivno in ne svetovalno, lahko knjižnica že s samim izpostavljanjem literature za osebno rast na določenih lokacijah po knjižnici da možnost uporabniku, da (prej) seže po tej literaturi. Vendar ostane odgovornost do samega procesa in osvajanja takšnih stališč na uporabniku. Ker ne gre za svetovanje z možnostjo pogovora o prebranem s knjižničarjem, lahko takšen pristop v splošni knjižnici razumemo kot preventiven; uporabnik lahko ob branju izpostavljene kakovostne literature razvije mehanizme za bodoče soočanje s težavami, ki se lahko ali pa ne zgodijo. Če se zgodijo, bo imel ustrezne mehanizme za oblikovanje primerne vedenja za soočenje s težavo. V

⁵ Na primer izvajanje bibliopreventive v Knjižnici Domžale med leti 2009–2011 v okviru mednarodnega projekta Comenius Regio. Stalna skupina sedmošolcev se je udeleževala bibliopreventivnih pogovorov o prebrani literaturi. S knjižničarjem je pri vsakem srečanju sodeloval strokovnjak s psihosocialnega področja, ki je bolj osvetlil problem ali situacijo, o kateri so se na tistem srečanju skozi prebrano pogovarjali (Štih, 2011, str. 43).

vsakem primeru pa bo kakovostno preživel prosti čas z branjem, razvijal bo bralne veščine in med branjem občutil ugodje.

Smiselno je izpostaviti, da možni obliki bibliopreventive, ki ju navajamo v tej nalogi, ni mogoče povsem ločiti med sabo, saj lahko v danih situacijah vsebinsko in praktično prehajata ena v drugo. »V procesu referenčnega pogovora lahko bibliotekar odkrije dejavnike, ki kažejo tudi na psihosocialne potrebe, ki jih lahko povezujemo z neformalnim biblioterapevtskim delom v splošni knjižnici.« (Špoljar, 2003, str. 107) Pri takšnih naključnih trenutkih situacija vpliva na obnašanje knjižničarja, ki ne bo izvajal psihosocialnega dela, za katerega ni usposobljen, temveč se bo njegovo poslanstvo pokazalo v »načinu komunikacije, ko bibliotekar prepozna bralčeve potrebe.« (Špoljar, 2003, 107) Zato mora knjižničar v splošni knjižnici biti »dobro usposobljen za delo s skupinami bralcev. Na ta način lahko prepreči situacijo, ki bi posamezniku škodovala.« (Špoljar, 2003, 132) Potreba po informaciji lahko skozi referenčni pogovor pripelje do želje po pogovoru o razlogih za informacijo, ki ga mora knjižničar znati dobro speljati. Pri delu z otroki in mladostniki mora dober referenčni knjižničar biti sposoben obravnavati vprašanja o občutljivih temah in se zavedati, da je vloga njegovega referenčnega dela tudi izobraževanje oz. vzgoja (Vilar, b. d.).

Kot smo že omenili, je v Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) (2018, str. 32) zapisano, da ima knjižničar vlogo pri izvajanju bibliosvetovanja (biblioterapije). Kot smo pokazali, se lahko bibliosvetovanje izvaja tudi v splošnih knjižnicah, toda osredotočiti se želimo na *sodelovanje*. »Možnosti, ki jih imajo splošne knjižnice, so povezane z *vzgojo bralca* in *promocijo branja*. Temu ne moremo reči »biblioterapija« v ozkem pomenu besede. Prav tako to niso bralni krožki ali vodeno branje.« (Špoljar, 2003, str. 132) Medtem ko knjižnica lahko preučuje trende v svojem lokalnem okolju in družbeno stanje ter na podlagi tega kot samostojen akter preventivno ponudi nabor storitev svojim uporabnikom, bibliosvetovanje zahteva povratno informacijo o prebranem. Takšne storitve, ki bi vključevale bibliosvetovanje, bi lahko bile kakovostno izpeljane v partnerskem sodelovanju z drugimi ustanovami in strokovnjaki, ki bi se skupaj s knjižničarjem dopolnjevali. »Zdi se, da bi bila idealna možnost, če bi bil bibliotekar hkrati strokovnjak za področje psihosocialnega dela. Druga možnost je sodelovanje s službami s tega področja.« (Špoljar, 2003, str. 132)

6 REZULTATI RAZISKAVE

Raziskovalne podatke smo pridobili s pomočjo pisne ankete, ki je bila udeležencem raziskave dostopna v spletnem okolju. Anketa je bila anonimna, osebnih podatkov o anketirancih nismo zbirali. Anketni vprašalnik (Priloga 1) je vključeval 16 vprašanj, od tega je bilo 12 vprašanj zaprtega tipa, 4 vprašanja pa odprtega tipa. Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo med 26. avgustom in 6. septembrom 2024. Prejeli smo 50 ustrezno izpolnjenih anket.⁶

6.1 DEMOGRAFSKI PODATKI

V anketni vprašalnik demografskih vprašanj, kot so denimo izobrazba, spol in starost respondentov, nismo vključili, saj smo menili, da za namen naše raziskave tovrstni podatki niso relevantni. Vprašanje, ki se nanaša na temo naloge in bi lahko odgovori nanj vplivali na samo zaznavanje dela v MKL ter posledično na izpolnjevanje vprašalnika, je le vprašanje o delovni dobi v knjižnici. Med 43 anketiranci, ki so odgovorili na to vprašanje, jih je večina (65 %) v splošni knjižnici zaposlenih več kot 10 let, 2 % anketirancev pa je v knjižnici zaposlenih manj kot eno leto (glej Priloga 2, Slika 1).

6.2 IZVAJANJE AKTIVNOSTI V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA

Vprašanja iz vprašalnika, ki se navezujejo na ta sklop, so bila zastavljena tako, da so anketiranci opredelili svoje naloge, ki jih imajo kot strokovni delavci v MKL ter pogostost izvajanja teh aktivnosti. Sem sodijo tudi vprašanja, s katerimi smo poskušali opredeliti tako proaktivno delovanje knjižničarjev pri povezovanju z lokalno skupnostjo, ustanovami in organizacijami, kakor tudi vprašanja, ki označujejo poznavanje različnih virov, ki bi knjižničarjem lahko pomagali pri opravljanju njihovega referenčnega in drugega dela.

⁶ Po poročilu BibSiSt za leto 2023 je v MKL zaposlenih 199 strokovnih knjižničarskih delavcev v rednem delovnem razmerju (BibSiSt – statistični podatki o knjižnicah, b. d.). Ta podatek je predstavljal vzorec za izvedbo raziskave. Anketo z veljavnimi odgovori je izpolnilo 25,1 % zaposlenih strokovnih knjižničarskih delavcev v MKL.

6.2.1 Pogostost izvajanja bibliopedagoških aktivnosti v knjižnici

Na vprašanje o pogostosti izvajanja bibliopedagoške aktivnosti v knjižnici smo prejeli 48 veljavnih odgovorov. Največ anketirancev je označilo širjenje bralne kulture (38 % jih izvaja redno), spodbujanje motivacije za branje (38 % jih izvaja redno) in promocijo branja (30 % jih izvaja redno) kot tiste bibliopedagoške aktivnosti, ki jih izvajajo najbolj pogosto. Pri vprašanju so anketiranci imeli možnost izbrati odgovor »drugo«, kjer je bil v enem primeru dodan odgovor »bralne skupine«. Trije anketiranci so označili, da nikoli ne izvajajo bralnih skupin, 2 anketiranca pa, da bralne skupine izvajata pogosto. Številu anketirancev, ki so odgovorili na vprašanje »drugo«, je tako primeren tudi delež odgovorov, kot ga prikazuje Slika 2 (glej Priloga 2, Slika 2).

Gledališke predstave, kvizi, literarne uganke in ustvarjalne delavnice se, glede na dobljene rezultate, v MKL najbolj redko izvajajo. Zanimiv je podatek o izvajanju ur pravljič, ki jih 11 anketirancev (23 %) izvaja vsak mesec, kar 31 anketirancev (65 %) pa jih sploh ne izvaja, kar lahko namiguje na izrazito profiliranje kadrov na področju te dejavnosti. Pri izvajanju aktivnosti, kot sta širjenje bralne kulture in spodbujanje motivacije za branje, smo zaznali povezavo med pogostostjo izvajanja teh aktivnosti in delovno dobo v knjižnici. Anketiranci, ki so v knjižnici zaposleni do šest let, najbolj pogosto izvajajo omenjeni dejavnosti. Iz tega lahko sklepamo, da delovne izkušnje vplivajo na rezultate vprašanja o pogostosti izvajanja omenjenih aktivnosti v MKL.

6.2.2 Pogostost sodelovanja knjižničarjev pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti z zunanjimi ustanovami in organizacijami

Z vprašanjem o pogostosti sodelovanja knjižničarjev pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti z zunanjimi ustanovami in organizacijami smo poleg pregleda sodelovanja z lokalnim okoljem in ustanovami na nacionalni ravni neposredno preverjali tudi proaktivnost MKL, ki se kaže s takšnim povezovanjem. Anketiranci so imeli možnost izbrati odgovor »drugo« in naštetih sodelovanje z ustanovami, ki niso bile omenjene med navedenimi odgovornimi kategorijami.

Od 46 veljavnih odgovorov je 11 anketirancev izbralo odgovor »Drugo«, kar je bila najvišja frekvenca odgovorov, pri čemer so navedli odgovore: »vrtec«, »vrtci«, »MGL« in »Filozofska fakulteta«, en odgovor pa ni ustrežal danemu vprašanju. Najbolj pogosto knjižničarji sodelujejo s šolskimi svetovalnimi službami ali učitelji ter Javno agencijo za knjigo, nikoli pa ne sodelujejo z društvom Tačke pomagačke. Trije anketiranci (7 %) pogosto sodelujejo z društvom Ambasadorji nasmeha pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti. Sodelovanje z ustanovami na področju psihosocialnega dela ni pogosto, je pa prisotno: 3 anketiranci z njimi sodelujejo občasno, en anketiranec pa na mesečni ravni. Z Varuhom človekovih pravic redko ali občasno sodelujeta 2 anketiranca. En anketiranec je imel možnost sodelovanja tudi z zdravniki enkrat na leto ali manj (glej Priloga 2, Slika 3).

Na osnovi pridobljenih rezultatov lahko sklepamo, da je prisotno sodelovanje z lokalno skupnostjo in drugimi ustanovami ter organizacijami – tudi s področja psihosocialnega dela. Predpostavljamo, da glede na polivalentno naravo knjižničarskega dela in delitev delovnih nalog ter glede na vlogo pri vzpostavljanju povezav z lokalno skupnostjo in drugimi ustanovami, večina anketirancev nima neposrednega stika z omenjenimi ustanovami ali pa se v njihovi krajevni knjižnici iz različnih razlogov takšno sodelovanje ne izvaja.

6.2.3 Uporaba spletnih portalov ali drugih virov za svetovanje za branje

Z vprašanjem o možni uporabi spletnih portalov ali drugih virov za svetovanje za branje smo želeli preveriti poznavanje pripomočkov za izvajanje bibliopedagoških aktivnosti (glej Priloga 1, Vprašanje 1). Na vprašanje smo dobili 48 veljavnih odgovorov. Deleža sta si zelo blizu: 23 anketirancev (48 %) se pri svetovanju za branje otrokom in mladostnikom poslužuje dodatnih virov, 25 anketirancev (52 %) pa po njih ne posega (glej Priloga 2, Slika 4). Anketiranci, ki so izbrali odgovor »Da«, so bili usmerjeni na odprto vprašanje, kjer so lahko navedli »druge« vire. Odgovore smo razdelili v 6 skupin, pri čemer smo jih poskušali razvrstiti po sorodnosti glede na zvrst vira. Šest skupin obsega odgovore, ki omenjajo:

- 1) uporabo kataloga COBISS (2 odgovora),
- 2) priporočilo oz. informacije iz izobraževanj, tako internih v MKL kot zunanjih (4 odgovori),

- 3) uporabo izdelanih seznamov, priporočil s strani knjižnice ali od sodelavcev (6 odgovorov),
- 4) uporabo tujih portalov s knjižnimi recenzijami ter uporabo družbenih omrežij (14 odgovorov),
- 5) uporabo priročnikov in sezname nagrajenih knjig z znakom zlata hruška (16 odgovorov),
- 6) uporabo spletnega portala Dobreknjige.si, priporočil na spletni strani MKL ali recenzij iz revije Bukla (22 odgovorov).

Iz velikega nabora virov za svetovanje za branje, ki jih navajajo anketiranci, sklepamo, da knjižničarji v MKL dobro poznajo tovrstne pripomočke in jih tudi uporabljajo pri svojem delu, kar posredno kaže na kakovost in zanesljivost naštetih virov.

6.2.4 Primeri uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike

V nadaljevanju smo anketirancem zastavili odprto vprašanje o primerih uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike pri njihovem delu. To vprašanje se neposredno navezuje na eno izmed hipotez: *bibliopreventiva se, posredno ali neposredno, izvaja v MKL*. Na vprašanje smo prejeli 34 veljavnih odgovorov, v katerih je bilo lahko navedenih več primerov; razdelili smo jih v 6 skupin glede na sorodne razloge uporabe omenjenega gradiva med anketiranci:

- 1) za posebne uporabniške skupine (2 odgovora),
 - 2) za pripravo (tematskih) seznamov in razstav (3 odgovori),
 - 3) za namen izobraževanja za zaposlene ali pri samoiniciativni želji anketirancev (6 odgovorov),
 - 4) zaradi interesa in potrebe uporabnikov ter za svetovanje za branje (7 odgovorov),
 - 5) za namen izvedbe bibliopedagoških dejavnosti, Rastem s knjigo in vodstva skupin (13 odgovorov),
 - 6) pri izvajanju referenčne službe in pomoči uporabnikom pri šolskih obveznostih (13 odgovorov).
- Štirje anketiranci so zapisali, da tovrstnega gradiva pri svojem delu ne uporabljajo ali pa ga uporabljajo redko.

Odgovori anketirancev kažejo na visoko stopnjo uporabe strokovnega gradiva tudi pri delu z otroki in mladostniki. Večina anketirancev se poslužuje tovrstnega gradiva pri referenčnem procesu, vendar so navedeni tudi primeri, ko je gradivo v pomoč knjižničarjem pri zasnovi bibliopedagoških

aktivnosti (t. j. pri pripravi na ure pravljič ter pri izvedbi aktivnosti v okviru nacionalnega projekta Rastem s knjigo). To lahko razumemo kot posredno predstavljanje preventivnih vsebin otrokom glede na temo, ki jo obravnavajo pri urah pravljič ali pri projektu Rastem s knjigo. V primeru, ko je strokovno gradivo namenjeno ne le za čas priprav na uro pravljič, ampak jih knjižničar na uri pravljič tudi pogleda skupaj z otroki, lahko uporabnike seznaniti z ravnanjem v določenih življenjskih okoliščinah. Zato je takšna aktivnost po naravi bibliopreventivna.

6.2.5 Primeri svetovanja uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike

Odperto vprašanje o primerih uporabe strokovnega gradiva za otroke in mladostnike se neposredno navezuje na hipotezo: *bibliopreventiva se, posredno ali neposredno, izvaja v MKL*. Prejeli smo 33 veljavnih odgovorov, ki smo jih razdelili v 4 skupine glede na sorodne razloge za svetovanje omenjenega gradiva uporabnikom:

- 1) za zadovoljitev informacijske potrebe s psihosocialnega področja (8 odgovorov),
- 2) za pomoč pri čustveni podpori, za zadovoljevanje uporabnikove želje, potrebe (19 odgovorov),
- 3) za pomoč odraslim, ustanovam, za izobraževanje kadra in na lastno željo anketirancev (19 odgovorov),
- 4) za zadovoljevanje informacijske potrebe (20 odgovorov).

Štirje anketiranci so napisali, da so redko ali nikoli v situaciji, ko bi takšno gradivo svetovali uporabnikom.

Največ anketirancev je zapisalo, da svetuje uporabo strokovnega gradiva za otroke in mladostnike v sklopu izvajanja referenčne službe, v največ primerih, ko obe uporabniški skupini iščeta pomoč pri reševanju domačih nalog in opravljanju drugih šolskih obveznosti. Pomemben del odgovorov anketirancev pa navaja čustveno podporo, ki jo lahko dobijo uporabniki s pomočjo omenjenega gradiva: v primerih svetovanja odraslim (staršem, skrbnikom, učiteljem, vzgojiteljem, svetovalnim delavcem) na temo soočanja s težavami mladostništva, v primerih svetovanja samim mladostnikom, kar jim pomaga bolje razumeti njihovo čustveno in telesno stanje ter stanje njihovih prijateljev, v primeru življenjskih stisk (razveza staršev, samomor prijateljice, smrt v družini ipd.), ali pa ko se le »navidezno usmeri pozornost na gradivo s psihološkega področja«, kakor je

navedeno v enem od odgovorov. Takšne oblike svetovanja kažejo primere bibliopreventive in proaktivnega delovanja, saj lahko uporabniki s pomočjo predlaganega gradiva bolje razumejo svoje občutke in čustva drugih ter se naučijo s temi čustvi spopadati (zdaj ali v prihodnje). Naveden je bil tudi odgovor, da anketiranec enoto strokovnega, bolj poljudnega gradiva, priloži k poletnim bralnim paketom za mlade. Podobno kot v prejšnjem primeru zaznavamo ob tovrstnem promoviranju strokovnega gradiva za otroke in mladostnike tako proaktivno kot bibliopreventivno delovanje.

6.2.6 Primeri pogovora o vsebini leposlovnega gradiva za otroke ali mladostnike

Z vprašanjem, ali se anketiranci pogovarjajo z uporabniki o vsebini leposlovnega gradiva za otroke ali mladostnike, smo želeli preveriti izvajanje bibliopreventivnih aktivnosti skozi pogovor. Tudi to vprašanje se navezuje na hipotezo o izvajanju bibliopreventive. Prejeli smo 44 veljavnih odgovorov. 30 anketirancev (68 %) je odgovorilo pritrdilno, 14 anketirancev (32 %) pa je odgovorilo, da se pri svojem delu ne pogovarja o vsebini leposlovnega gradiva za otroke ali mladostnike (glej Priloga 2, Slika 5). Sklepamo lahko, da je večina anketirancev, ki imajo pri svojem delu stik z obema uporabniškima skupinama, izpostavljena situacijam, v katerih je možna takšna komunikacija. Možno je tudi, da pride do pogovora o omenjenem gradivu z odraslimi, ki pridejo v knjižnico po gradivo zase ali za otroke, učence.

Anketiranci, ki so izbrali odgovor »Da«, so bili nato usmerjeni na odprto podvprašanje o okoliščinah. Od 30 anketirancev, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili trdilno, jih je 27 navedlo tudi okoliščine pogovora o gradivu. Navedene odgovore smo razdelili v 4 skupine glede na sorodnost vsebine okoliščin, ki so jih anketiranci navedli:

- 1) pri »problemkah« (2 odgovora),
- 2) v sklopu bralnih aktivnosti ali bralnih klubov (4 odgovori),
- 3) ko se pojavi želja, potreba po pogovoru o doživljanjih, čustvih (7 odgovorov),
- 4) pri svetovanju za branje podobnih vsebin ter za namen referenčnega dela (25 odgovorov).

Odgovori na vprašanje kažejo, da se pogovor o prebranem leposlovnem gradivu za otroke ali mladostnike odvija v veliki večini za namen iskanja gradiva s podobno vsebino, ko otroci ali mladostniki potrebujejo nasvet za branje, ko potrebujejo zgolj pomoč pri lociranju knjige, ki so jo dobili, denimo, za domače branje, ali ko pridejo starši po knjige za svoje otroke.

6.2.7 Izvajanje ali sodelovanje pri dejavnostih z bibliopreventivno vsebino

Z vprašanjem o izvajanju ali sodelovanju pri dejavnostih, ki so lahko bibliopreventivne, smo želeli preveriti stanje izvajanja dejavnosti, ki so omenjene v internih dokumentih MKL, bolj natančno v Smernicah za mlade v MKL in v Letnem poročilu MKL 2023: Dejavnosti za uporabnike.

Prejeli smo 42 veljavnih odgovorov, toda pri vsaki dani možnosti število veljavnih odgovorov variira. Dejavnost, ki jo anketiranci največkrat izvajajo, je Maček v žaklju, za katerega je 29 (73 %) od 40 anketirancev označilo, da to dejavnost izvajajo ali pa so jo izvajali v preteklosti. Polovica anketirancev je označila, da je izvajala dejavnost Poletavci, medtem ko je manj kot polovica anketirancev izvajala dejavnost NajPoletavci. Dejavnost Rastem s knjigo izvaja ali pri izvajanju sodeluje 40 % od skupaj 42 anketirancev. Bralna srečanja imajo nizko stopnjo izvajanja (20 % ali manj), prav tako Esej na maturi in Bralna srečanja s terapevtskim psom. V obeh primerih dejavnost izvajata dva anketiranca (glej Priloga 2, Slika 6).

Kljub temu, da nekatere dejavnosti sicer izvaja manjše število knjižničarjev, lahko sklepamo in izpostavimo, da se aktivnosti, ki smo jih v teoretičnem delu naloge označili kot bibliopreventivne, v MKL izvajajo. Zgolj pri eni aktivnosti se je pokazala odsotnost sodelovanja, saj je bila aktivnost v domeni zunanjega izvajalca (NAJST-meni se dogaja ...).

6.3 IZOBRAŽEVANJE KNJIŽNIČARJEV IN DELO Z UPORABNIKI

Knjižničarji v slovenskih splošnih knjižnicah imajo lahko različne naloge z različnimi uporabniškimi skupinami, prav tako se lahko dnevno srečujejo s številnimi izzivi pri delu z uporabniki. V nadaljevanju predstavljeni sklop vprašanj je bil namenjen raziskavi udeležbe

knjižničarjev MKL na enem ali več izobraževanjih o psihosocialnih značilnostih otrok, mladostnikov in odraslih ter razvoju otrok in mladostnikov z namenom bolj kakovostnih izvedb storitev za te uporabniške skupine.

6.3.1 Pregled udeležbe na izobraževanjih na temo psihosocialnih vsebin

Na vprašanje o udeležbi anketirancev pri izobraževanjih na temo psihosocialnih vsebin smo prejeli 47 veljavnih odgovorov. 19 anketirancev (40 %) je odgovorilo, da so se udeležili izobraževanja, ki ga je organiziral Učni center MKL, 9 anketirancev (19 %) pa se je izobraževanj udeležilo neodvisno od MKL. 19 anketirancev (40 %) se izobraževanj na temo psihosocialnih vsebin ni udeležilo. To pomeni, da je več kot polovica anketirancev (59 %) bila seznanjena s človeškim psihosocialnim delovanjem in razvojem, kar je potrebno za razumevanje bibliopreventivne dimenzije nekaterih knjižničnih aktivnosti. Pri tem se kaže tudi pozornost, ki jo MKL kot ustanova namenja izobraževanju svojih zaposlenih, saj se je večina tistih, ki so potrdili svojo udeležbo, izobraževanja (ali več izobraževanj) udeležila v sklopu MKL (glej Priloga 2, Slika 7).

Sklepamo lahko, da bi knjižničarji lahko bili prek izobraževanj bolj opremljeni za zavedanje o proaktivni dimenziji in širšem kontekstu lastnega dela ter posledično tudi boljše usposobljeni tako za svetovanje za branje, kakor tudi za boljšo komunikacijo z uporabniki. Na tem mestu se kaže spodbuda ustanove k usposabljanju ter njeni potenciali za organizacijo primernih izobraževanj.

6.3.2 Pregled udeležbe na izobraževanjih na temo psihosocialnega razvoja otrok in mladostnikov

Z vprašanjem o udeležbi anketirancev na izobraževanjih s področja psihosocialnega razvoja otrok in mladostnikov smo želeli vsebinsko poglobiti prejšnje vprašanje. Prejeli smo 47 veljavnih odgovorov. Največ anketirancev (30, kar predstavlja 64 %) je odgovorilo, da se takšnega izobraževanja niso udeležili nikoli. 11 anketirancev (23 %) se je izobraževanja udeležilo izven MKL, 6 anketirancev (13 %) pa v organizaciji Učnega centra MKL (glej Priloga 2, Slika 8).

Odgovore na to vprašanje lahko razumemo kot posledico polivalentne narave knjižničarskega dela. Potrebno bi bilo tudi premisliti, ali je tovrstno izobraževanje razumljeno kot »potrebno« za delovno mesto anketirancev v knjižnici, čeprav je večina izobraževanj, ki jih nudi Učni center MKL, dostopnih za vse zaposlene v MKL. Tudi na tem mestu lahko razmišljamo podobno kot pri prejšnjem vprašanju in izpostavimo pomen različnih vlog splošne knjižnice in s tem povezanih dejavnosti, ki jih izvajajo knjižničarji. Vendar to ni tema raziskave, menimo pa, da bi ji bilo potrebno nameniti posebno razpravo.

6.3.3 Pogostost srečevanja z določenimi situacijami pri delu z uporabniki

Z vprašanjem smo želeli dobiti vpogled v pogostost srečevanja anketirancev z uporabniki v določenih okoliščinah; ob tem smo preverjali vlogo splošne knjižnice kot primerne prostora za izvajanje tako neformalne biblioterapije kot bibliopreventive in vlogo knjižničarja pri stiku z uporabniki v takšnem prostoru.

Prejeli smo 43 veljavnih odgovorov anketirancev. Knjižničarji se z opisanimi situacijami večinoma srečujejo pogosto (vsak teden). Med odgovori so anketiranci označili kot najbolj pogosto tisto okoliščino, kjer uporabniki v knjižnici berejo (84 % anketirancev to zaznava pogosto), najmanj pogosto pa se anketiranci znajdejo v situaciji, kjer morajo za izpolnitev uporabnikove potrebe letemu predstaviti drugo ustanovo, na katero se lahko obrne (glej Priloga 2, Slika 9). Anketiranci navajajo, da se pogosto ali redno znajdejo v vlogi svetovalca za branje, tudi potrebe uporabnikov po pogovoru o knjigah so pogoste. Visok delež anketirancev odgovarja, da zaznavajo situacije, ko se otroci ali mladostniki v knjižnici učijo, delajo na šolskih obveznostih, se družijo s sovrstniki ter v knjižnici berejo čitalniško gradivo in se na knjižničarje obrnejo z vprašanji za reševanje njihove informacijske potrebe. Večkrat mesečno se na knjižničarje obrnejo tudi uporabniki, ki izrazijo potrebo po pogovoru o svojih stiskah in osebnih težavah (glej Priloga 2, Slika 9).

Povezali smo odgovore anketirancev o udeleževanju na izobraževanjih s področja psihosocialnih vsebin in odgovore o pogostosti srečevanja anketirancev z uporabniki v določenih okoliščinah (Priloga 1, Vprašanje 5 in Vprašanje 15). Ugotovili smo, da imajo tisti anketiranci, ki so se udeležili

izobraževanj, boljšo sposobnost ustvarjanja varnega prostora za osebno komunikacijo. Povezava je na tej ravni pomembna, vendar je podrobna analiza za namen naše naloge sekundarnega pomena, zato se ji na tem mestu ne posvečamo.

Potrebno je razmisliti o potencialni vlogi in vplivu izobraževanj s psihosocialnega področja in razvoja otrok, mladostnikov in odraslih. Omenjena izobraževanja vplivajo ne zgolj na sposobnost komunikacije z uporabniki, temveč tudi na prepoznavanje določenih situacij, potreb in možnih ovir uporabnikov pri komunikaciji, učenje primerne komunikacije z različnimi uporabniškimi skupinami ter kako uporabnikom priti nasproti in jim ponuditi bolj kakovostne storitve. Pri pogostem srečevanju z omenjenimi situacijami se kaže tudi socialna vloga knjižnice in knjižničarja pri skrbi za dobrobit lokalnega okolja in njenih uporabnikov. Proaktivnost knjižnice se kaže tudi pri usposabljanju knjižničarjev za delo z uporabniškimi skupinami, s katerimi se morda še niso srečali in jim bo znanje v prihodnje v pomoč. Proaktivnost knjižnice je pomemben dejavnik tudi pri prepoznavanju različnih vedenj, težav, motenj, ne le pri neposredni komunikaciji, ampak tudi pri oblikovanju in prilagajanju storitev za uporabnike. Če so knjižničarji sposobni (pre)poznati uporabnika, potem mu lahko prisluhnejo in nato oblikujejo takšne storitve, ki so zanj trenutno ali v prihodnje pomembne.

6.4 RAZUMEVANJE TERMINOLOGIJE

V zadnjem sklopu analize rezultatov raziskave smo želeli preveriti, kako knjižničarji razumejo različne termine, ki se pojavljajo v domači in tuji strokovni literaturi ter se: (a) sinonimno uporabljajo za (neformalno) biblioterapijo v slovenskih splošnih knjižnicah, (b) delno navezujejo na termin biblioterapija, (c) v slovenskem okolju, glede na izsledke iz domače in tuje literature, ne uporabljajo, se pa omenjajo v teoriji. Analiza rezultatov o razumevanju terminologije pri anketirancih je neposredno povezana z našo hipotezo: *knjižničarji v MKL niso dovolj seznanjeni z izrazom bibliopreventiva*.

6.4.1 Prepoznavanje navedenih terminov

Z vprašanjem o prepoznavanju navedenih terminov smo želeli preveriti seznanjenost anketirancev s terminologijo, ki smo jo opredelili v teoretičnem delu naloge. Izpostavili smo vse termine, ki smo jih uspeli najti v literaturi pri raziskovanju teme naloge, navedli smo jih 19.

Na vprašanje smo prejeli 46 veljavnih odgovorov. Anketiranci so lahko izbrali več možnih odgovorov. Vsi anketiranci, ki so odgovorili na vprašanje, so izbrali vsaj eno izmed danih možnosti, noben anketiranec ni izbral možnosti »nič od naštetega«. Kategoriji *svetovanje za branje in knjige za samopomoč* sta bili v odgovorih anketirancev največkrat zastopani: 98 % anketirancev je že slišalo za oba termina. Naslednji najbolj pogosto izbran termin je *biblioterapija* za katerega je 93 % anketirancev označilo, da je zanj že slišalo. Najmanj je anketirancem poznan termin *biblioprofilaksa*, čeprav sta dva anketiranca (4 %) za ta termin že slišala. Za termin *neformalna biblioterapija* je slišalo 65 % anketirancev. Ta termin se je v slovenski bibliotekarski stroki uveljavil kot za splošno knjižnico primeren termin, v nasprotju s terminom *biblioterapija*, ki za splošne knjižnice ni sprejemljiv. Za termin *bibliopreventiva* je slišalo 14 anketirancev od 46, kar predstavlja 30 % delež vseh, ki so odgovarjali na to vprašanje (glej Priloga 2, Slika 10).

6.4.2 Izbira terminov za sinonimno rabo s terminom biblioterapija

Z vprašanjem o možni sinonimni rabi predlaganih terminov s terminom *biblioterapija* smo želeli pri anketirancih preveriti razumevanje termina *biblioterapija* ter razumevanje ostalih navedenih terminov. V vprašanju smo namenoma uporabili izraz *biblioterapija* in ne *neformalna biblioterapija*, čeprav tovrstna raba terminologije v splošni knjižnici ni strokovno ustrezna, kar smo podrobneje predstavili v poglavjih 4.2.1 in 5.1.

Na vprašanje smo prejeli 46 veljavnih odgovorov. Anketiranci so večino terminov označili kot sinonime termina *biblioterapija* (glej Priloga 2, Slika 11). Nihče izmed anketirancev ni označil možnosti »nič od naštetega«, kar bi bila ena od sprejemljivih možnosti, glede na to, da se v splošnih knjižnicah formalna oblika *biblioterapije* ne izvaja. To bi lahko razumeli kot posploševanje termina

biblioterapija ali kot možno nepoznavanje termina neformalna biblioterapija. Največ anketirancev (80 %) meni, da je izraz *bralna terapija* lahko sinonim za izraz biblioterapija v knjižnici. Najmanj anketirancev pa bi izbralo termin *biblioprofilaksa* kot sinonim za biblioterapijo. Izbira termina *bralna terapija* kot najbolj možnega za sinonimno rabo s terminom biblioterapija v knjižnici kaže na razumevanje terminologije in podpira izsledke tuje in domače literature o sinonimni rabi terminov. Termin *bibliosvetovanje*, ki je sprejet termin za rabo v šolskem okolju in tudi v okolju splošne knjižnice (kot smo izpostavili v poglavju 5.1), je izbralo 46 % anketirancev, kar kaže na to, da je manj kot polovica anketirancev seznanjena s strokovnimi usmeritvami v Sloveniji na tem področju.

Če primerjamo odgovore na obe vprašanji, ki sta povezani s terminologijo (glej Priloga 2, Slika 10 in Slika 11), je smiselno izpostaviti neujemanje odgovorov anketirancev pri terminu *bibliopreventiva*: 30 % anketirancev je označilo, da je za ta izraz že slišalo v času svojega dela v knjižnici, pri možnosti uporabe termina kot sinonima za biblioterapijo pa ta delež relativno naraste (na 37 %). Takšno odstopanje pri odgovorih bi lahko nakazovalo na nerazumevanje izraza *bibliopreventiva*, saj bi v nasprotnem primeru delež pri obeh vprašanjih bil bolj usklajen.

Primerjali smo tudi delovno dobo anketirancev v knjižnici z njihovimi odgovori pri obeh vprašanjih, ki sta preverjali poznavanje terminologije. Če se osredotočimo na termine, ki so neposredno izpostavljeni in povezani s temo raziskave (*biblioterapija*, *neformalna biblioterapija*, *bibliosvetovanje*, *bibliopreventiva*), so anketiranci, ki so s temi termini najbolj seznanjeni tisti, ki so v knjižnici zaposleni več kot 10 let. Anketiranci, ki so označili omenjene termine za sinonime termina biblioterapija, so v knjižnici zaposleni praviloma več kot 10 let.

6.4.3 Mnenje o izvajanju biblioterapije in bibliopreventive v splošni knjižnici

Z vprašanjem o strinjanju z navedenimi trditvami (Priloga 1, Vprašanje 9) smo preverjali naravo izvajanja določenih bibliopreventivnih ali biblioterapevtskih aktivnosti v splošni knjižnici. Vprašanje, ki je povezano s prejšnjima vprašanjema (glej Priloga 1, Vprašanje 7 in Vprašanje 8), je bilo načrtno zastavljeno tako, da so prve štiri trditve povezane z izvajanjem neformalne

biblioterapije v knjižnici, naslednjih sedem trditev pa z izvajanjem bibliopreventive. S tem smo želeli zmanjšati možnost hitrega branja, preprečiti zamenjavo izrazov ter zamejiti količino informacij za anketirance pri izpolnjevanju anketnega vprašalnika. Pri oblikovanju trditev smo zaradi splošne uporabe termina med knjižničarji uporabljali termin biblioterapija in ne neformalna biblioterapija.

Prejeli smo 45 veljavnih odgovorov. Anketiranci so se v veliki meri strinjali ali popolnoma strinjali z večino trditev, ki so bile povezane z biblioterapijo in bibliopreventivo (glej Priloga 2, Slika 12). Največji odmik je pri trditvi »Bralna srečanja z odraslimi so vedno biblioterapevtske narave.« 29 % anketirancev se s trditvijo ne strinja, 1 anketiranec (kar predstavlja 2 %), pa se s trditvijo sploh ne strinja. 31 % anketirancev se s to trditvijo strinja, 38 % pa se jih popolnoma strinja. To bi lahko pomenilo dvojje: (1) da anketiranci ne razumejo izraza biblioterapija ali pa se (2) držijo posplošenega razumevanja uporabe biblioterapije v splošni knjižnici, pri kateri naj bi vsaka oblika bralnega srečanja že vsebovala tudi terapevtsko komponento.

7 RAZPRAVA

Odgovori, ki smo jih predstavili v empiričnem delu naloge, kažejo širšo sliko o razumevanju bibliopreventivnih aktivnosti anketirancev, kakor tudi naravo dela, ki ga knjižničarji v MKL izvajajo načrtovano ali spontano oz. glede na določeno situacijo. Pri navajanju rezultatov raziskave smo večinoma sproti izpostavili posebnosti in možne interpretacije rezultatov, ki so izstopali ali pa so bili pomenljivi za temo. V razpravi želimo izpostaviti dodatna razmišljanja in interpretirati rezultate raziskave v luči obeh zastavljenih hipotez in iz njih izhajajočih raziskovalnih vprašanj.

V teoretičnem delu naloge smo si zastavili dve hipotezi, ki sta nas vodili pri raziskovanju literature na temo bibliopreventive in biblioterapije v knjižnici, hkrati pa sta vplivali na oblikovanje raziskovalnih vprašanj in relevantnih področij raziskovanja. Ti dve hipotezi sta bili: (1) bibliopreventiva se, posredno ali neposredno, izvaja v MKL ter (2) knjižničarji v MKL niso dovolj seznanjeni z izrazom bibliopreventiva. Obe hipotezi sta bili na osnovi rezultatov raziskave potrjeni, tako z odgovori respondentov na odprta vprašanja, kot z odgovori na zaprta vprašanja. Anketiranci

so izpostavili primere bibliopreventivnih dejavnosti pri svojem delu v MKL, tudi če se je izkazalo, da samega termina ne poznajo ali ga ne razumejo.

Pri analizi rezultatov raziskave nismo zaznali nerazumevanja anketnih vprašanj. Pomanjkljivost, ki smo jo v procesu analize opazili, je pri obeh vprašanjih o izobraževanju anketirancev na področju psihosocialnih vsebin. Dodali bi lahko še možnost »Oboje: udeležba na izobraževanjih tako v sklopu Učnega centra MKL, kot izven MKL«. To bi pokazalo na kontinuiteto strokovnega izpopolnjevanja strokovnih delavcev na njihovem delovnem mestu in tudi na širši spekter znanj, saj bi pomenilo, da so se udeležili vsaj dveh, če ne še več izobraževanj.

Glede opažanja knjižničarjev, sodelujočih v anketi, lahko pogost obisk otrok in mladostnikov, ki preživljajo svoj prosti čas v knjižnici, pomeni tako dobro zasnovano knjižnico kot prostor vključevanja, kakor tudi varno točko, ki je lahko temelj za razvoj neformalne biblioterapije in bibliopreventive. Iz njihovih odgovorov lahko sklepamo, da je tako za otroke kot za odrasle knjižnica pomemben vir informacij in mesto, kjer jim zaposleni pomagajo priti do informacij; hkrati pa je knjižnica tudi varno okolje s knjižničarji, ki jim uporabniki želijo zaupati tudi bolj osebne težave, želijo z njimi vzpostaviti vez preko vsakdanjega pogovora ali o knjigah ali o stiskah ter jim takšna varnost in zaupanje veliko pomenita. Več o tem bi lahko izvedeli z raziskavo o navadah uporabnikov.

Analiza rezultatov raziskave je pokazala, da se med knjižničarji v MKL termin *biblioterapija* uporablja preveč ohlapno oz. da se je pomen formalnosti, ki za izvajanje kot primerno sprejema klinično ali bolnišnično okolje, zabrisal. Omenjene ugotovitve se skladajo s stanjem v splošnih knjižnicah v tujini, predvsem v anglosaškem okolju. Hkrati pa je terminologija s tega področja zelo obsežna, kar lahko povzroči dodatno zmedo glede narave določenih storitev v splošni knjižnici. Sprašujemo se, ali je možno, da je tako posplošena uporaba termina biblioterapija, ki niti ni v skladu z bibliotekarsko stroko, v splošni knjižnici prešla dejanski pomen tega termina in vlogo, ki jo ima pri aplikaciji teorije v knjižnično prakso. Slednje je lahko v knjižnicah izhodišče za razmislek o možnih izobraževanjih prav s tega področja, ki bi bolj jasno opredelilo vsebinsko podlago pri najbolj pogostih storitvah v splošni knjižnici.

Čeprav so rezultati raziskave pri poznavanju termina *bibliopreventiva* pokazali, da anketiranci z njim niso docela seznanjeni ter tisti, ki so, samega pomena in dejanske uporabe v knjižnici ne poznajo najboljše, je zanimivo, da je skoraj tretjina anketirancev kljub temu že slišala za ta termin. Kot smo navedli v teoretičnem delu naloge, se izraz bibliopreventiva v slovenskem prostoru uporablja. V tuji literaturi ga kot samostojen izraz nismo zasledili. V Sloveniji je bil izraz aktualen v sklopu projekta Comenius Regio: Bibliopreventiva. Torej termin sam ni popolnoma odsoten. Obstaja možnost, da so se konference v sklopu projekta udeležili tudi nekateri anketiranci, ki so izpolnjevali našo anketo ali pa so sledili medijskim objavam o projektu. Glede na izobraževanja o svetovanju za branje v MKL so lahko izraz slišali tudi v tem kontekstu. Možno pa je tudi, da so anketiranci pri odgovarjanju na anketna vprašanja sklepali iz zapisanega uvodnega nagovora ali pa označili tisto, kar se jim je zdelo približno primerno. Te predpostavke bi bile dobro izhodišče za nadaljnji razmislek o bibliopreventivi v splošni knjižnici in za nove raziskave.

8 ZAKLJUČKI

Menimo, da smo uspešno pokazali povezavo med argumenti, ki v teoriji obravnavajo bibliopreventivo kot obliko aktivnosti v splošni knjižnici, in rezultati raziskave. Povezava je pomembna zaradi boljšega prepoznavanja vloge bibliopreventive v splošni knjižnici ter nadaljnjega prispevka k širjenju prepoznavnosti tega vidika dejavnosti in poimenovanja med splošnimi knjižničarji v Sloveniji. Vendar menimo, kot smo v nalogi večkrat izpostavili in je pokazala tudi raziskava, da bi bilo potrebno izpeljati sistematično in premišljeno izobraževanje s tega področja, saj je terminološka nekonsistentnost trenutno velika, to pa je lahko eden od razlogov za zmedo pri razumevanju primernosti izvajanja in vprašanju ustreznega izvajalca različnih bibliopreventivnih aktivnosti med knjižničarji.

Kot smo ugotovili, se bibliopreventiva lahko izvaja popolnoma spontano. Bolj ko se knjižničarji zavedajo potrebe po prepoznavanju primernosti potencialnega trenutka za izvajanje bibliopreventive, boljša bo kakovost vsakdanjih storitev za uporabnike. Knjižnica pa bo delovala

proaktivno v skladu z načrtano socialno vlogo in s strokovnimi priporočili ter bo na ta način uresničevala svoje poslanstvo.

MKL s to raziskavo dobiva širšo sliko o izvajanju aktivnosti, ki so zapisane v internih dokumentih knjižnice ter v poročilih o izvajanju aktivnosti. Obenem pa je tema naloge skupaj z raziskovalnim delom lahko izhodišče za premislek o novih aktivnostih za uporabnike, ki bi bile zasnovane bibliopreventivno oziroma za uvodni premislek o že uveljavljenih aktivnostih, če so le-te tudi bibliopreventivne.

Raziskavo bi bilo smiselno ponoviti, vendar z določenimi popravki, ki smo jih omenili v razpravi. Namen tega bi bil zajeti čim večji vzorec knjižničarjev splošnih knjižnic na nacionalni ravni, s čimer bi dobili širšo predstavbo o stanju izvajanja bibliopreventive v splošnih knjižnicah v Sloveniji. Pričujoča raziskava bo morda v prihodnje lahko koristila tudi drugim splošnim knjižnicam, ki bi zaznale potrebo po preverjanju izvajanja in prepoznavanja bibliopreventivnih dejavnosti v svojem okolju.

9 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- APA dictionary of psychology*. (2018). American Psychological Association.
<https://dictionary.apa.org>
- BibSiSt – statistični podatki o knjižnicah*. (b. d). Narodna in univerzitetna knjižnica.
<https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statisticni-podatki-o-knjiznicah>
- Brewster, L. (2014). The public library as therapeutic landscape: a qualitative case study. *Health & Place*, 26, 94–99. <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2013.12.015>
- Burkeljca, S. (2011). Branje pomembno vpliva na sočutje in strpnost ter prispeva k oblikovanju človekove osebnosti. V S. Burkeljca in T. Grobin (ur.), *Projekt Comenius Regio: bibliopreventiva* (str. 31–37). Občina Domžale.
- Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E. in Money, K. (2005). Bibliotekarska terapija: a resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26(5), 563–580.
<https://doi.org/10.1177/0143034305060792>

- IFLA smernice za knjižnične storitve za otroke, stare med 0 in 18 let.* (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Jack, S. J. in Ronan, K. R. (2008). Bibliotherapy: practice and research. *School Psychology International*, 29(2), 161–182. <https://doi.org/10.1177/0143034308090058>
- Jones, J. (2003). "I build resiliency": the role of the school media specialist. *School Libraries Worldwide*, 9(2), 90–99. <https://doi.org/10.29173/sl7122>
- Jurkowski, O. L. (2006). The library as a support system for students. *Intervention in School and Clinic*, 42(2), 78–83. <https://doi.org/10.1177/1053451206042002060>
- Kališnik Šavli, M. (2011). Psihoterapija otrok in pravljice. V S. Burkeljca in T. Grobin (ur.), *Projekt Comenius Regio: bibliopreventiva* (str. 53–57). Občina Domžale.
- Kanič, I., Leder, Z., Ujčič, M., Vilar, P. in Vodeb, G. (2011). *Bibliotekarski terminološki slovar*. Amebis. <http://www.termania.net/slovarji/85/bibliotekarski-terminoloski-slovar>
- Mestna knjižnica Ljubljana. (16. 6. 2016). *Smernice za mlade v MKL: z mladimi ustvarjalno in izobraževalno povezana MKL*. https://www.mklj.si/wp-content/uploads/2021/04/Smernice_za_mlade_v_MKL_z_naslovnico.pdf
- Mestna knjižnica Ljubljana. (2024). *Letno poročilo MKL*. https://www.mklj.si/wp-content/uploads/2024/03/LETNO_POROCILO_MKL_2023-1.pdf
- Rešič Rihar, T. in Urbanija, J. (1999). *Biblioterapija*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
- Silverberg, L. I. (2003). Bibliotherapy: the therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis, prevention, and training. *JAOA*, 103(3), 103–135.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). (2014). Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. www.fran.si
- Slovenski medicinski slovar* (6. razširjena izdaja). (2024). Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta. www.termania.net
- Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027*. (2022). Združenje splošnih knjižnic.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*. (2018). Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
- Špoljar, M. (2003). *Biblioterapija v splošni knjižnici* [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

- Špoljar, M. (2005). Biblioterapija – učenje za življenje. V J. Vintar (ur.), *Kako naj šola razvija branje in širšo pismenost* (str. 113–124). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Štih, M. (2011). Bibliopreventiva v Knjižnici Domžale. V S. Burkeljca in T. Grobin (ur.), *Projekt Comenius Regio: bibliopreventiva* (str. 43). Občina Domžale.
- Teen services competencies for library staff.* (2017). Young Adult Library Services Association.
- Vilar, P. (b. d.). *Referenčni pogovor* [Predstavitev PPT]. <https://e-ucenje.ff.uni-lj.si/mod/resource/view.php?id=467014>
- Vilar, P. (2017). *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Wideman, M. (2019). *Bibliotherapy in the public library: an analysis of the concept and recommendations for practice* [Magistrsko delo]. University of Strathclyde, Department of Computer and Information Science.
https://local.cis.strath.ac.uk/wp/extras/msctheses/papers/strath_cis_publication_2761.pdf
- Zabukovec, V. (2010). Kako nam lahko biblioterapija obogati življenje? V S. Burkeljca (ur.), *Čudežnost besed: bibliopreventiva: zbornik ob mednarodni konferenci o biblioterapiji/bibliopreventivi* (str. 9–13). Občina Domžale.
- Zabukovec, V. (2017). Biblioterapija v knjižnici. *Knjižnica*, 61(4), 23–34.
- Zabukovec, V., Resman, M. in Furlan, M. (2007). Bibliosvetovanje (biblioterapija) v šoli. *Pedagoška obzorja*, 22(3-4), 63–77.
- Zanal Abidin, N. S., Shaifuddin, N. in Wan Mohd Saman, W. S. (2021). Systematic literature review of the bibliotherapy practices in public libraries in supporting communities' mental health and wellbeing. *Public Library Quarterly*, 42(2), 124–140.
<https://doi.org/10.1080/01616846.2021.2009291>

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani,

sem Biljana Makuljević, zaposlena v Mestni knjižnici Ljubljana.

Za bibliotekarski izpit pripravljam zaključno nalogo z naslovom Splošna knjižnica in bibliopreventiva: primer Mestne knjižnice Ljubljana (MKL). S pričujočim spletnim vprašalnikom izvajam raziskavo o poznavanju in uporabi bibliopreventive in biblioterapije med knjižničarji v MKL.

Splošne knjižnice nudijo številne preventivne storitve, samostojno ali v sodelovanju z ustanovami in organizacijami iz lokalnega okolja. Te storitve so v nalogi označene kot »bibliopreventiva« in podpirajo celostni razvoj posameznika med drugim tudi tako, da ga pripravijo na morebitne življenjske izzive in ovire.

Prosim vas, da izpolnite vprašalnik, ki je temeljni del moje raziskovalne naloge. Gre za prvi primer vprašalnika, ki bo raziskal poznavanje termina »bibliopreventiva« in izvajanje bibliopreventivnih aktivnosti v splošni knjižnici v Sloveniji. Z vašo pomočjo bo moč razbrati naravo dela knjižničarjev v MKL.

Raziskava lahko služi kot osnova za premislek o možnih smernicah za dvig kvalitete storitev v MKL. Ravno tako se bo dalo razmisliti o potrebi po dodatnem izobraževanju s tega področja. Prispevek bo tako pomemben za MKL in ostale splošne knjižnice v Sloveniji, saj bo strokovno izhodišče za konkretno opredelitev delovanja in smernice za proaktivno ponudbo knjižničnih dejavnosti, kar bi lahko dvignilo raven storitev, ki jih knjižnice ponujajo uporabnikom.

Reševanje vprašalnika traja 10–12 minut.

Za vaše sodelovanje se vam najlepše zahvaljujem.

Vsebina vprašalnika:

Vprašanje 1: Kako pogosto izvajate bliopedagoške aktivnosti v knjižnici?

	nikoli	redko (enkrat na leto ali manj)	občasno (nekajkrat na leto)	pogosto (vsak mesec)	redno (vsak teden)
ure pravljič	☐	☐	☐	☐	☐
tematske razstave	☐	☐	☐	☐	☐
ustvarjalne delavnice	☐	☐	☐	☐	☐

gledališke predstave	☐	☐	☐	☐	☐
predstavitve knjižnice	☐	☐	☐	☐	☐
informacijska opismenjevanja	☐	☐	☐	☐	☐
literarne uganke	☐	☐	☐	☐	☐
kvize	☐	☐	☐	☐	☐
promocijo branja	☐	☐	☐	☐	☐
promocijo knjižnice kot prostora	☐	☐	☐	☐	☐
širjenje bralne kulture	☐	☐	☐	☐	☐
spodbujanje motivacije za branje	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐	☐

Vprašanje 2: Kako pogosto sodelujete pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti z zunanjimi ustanovami, organizacijami?

	nikoli	redko (enkrat na leto ali manj)	občasno (nekajkrat na leto)	pogosto (vsak mesec)	redno (vsak teden)
Ministrstvo za kulturo	☐	☐	☐	☐	☐
JAK	☐	☐	☐	☐	☐
zdravniki	☐	☐	☐	☐	☐
šolske svetovalne službe ali učitelji	☐	☐	☐	☐	☐
Ministrstvo za zdravje	☐	☐	☐	☐	☐
Društvo Tačke pomagačke	☐	☐	☐	☐	☐
ustanove na področju psihosocialnega dela (psihologi, psihoterapevti, psihiatri...)	☐	☐	☐	☐	☐
Varuh človekovih pravic RS	☐	☐	☐	☐	☐

NIJZ	☐	☐	☐	☐	☐
Društvo Ambasadorji nasmeha	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐	☐

Vprašanje 3: Ali se pri svetovanju za branje otrokom in mladostnikom poslužujete pomoči spletnih portalov ali drugih virov za svetovanje za branje?

- ☐ Da
☐ Ne

Vprašanje 4: Če "Da", prosim, naštejte, katerih:

Vprašanje 5: Ali ste se kdaj udeležili izobraževanja na temo psihosocialnih vsebin?

- ☐ Da. Izobraževanje je organiziral Učni center MKL.
☐ Da. Izobraževanja sem se udeležil/a izven MKL.
☐ Ne.

Vprašanje 6: Ali ste se kdaj udeležili izobraževanja na temo psihosocialnega razvoja otrok in mladostnikov?

- ☐ Da. Izobraževanje je organiziral Učni center MKL.
☐ Da. Izobraževanja sem se udeležil/a izven MKL.
☐ Ne.

Vprašanje 7: Izberite izraze, ki ste jih že slišali v času svojega dela v knjižnici: (Možnih je več odgovorov)

- ☐ biblioterapija
☐ neformalna biblioterapija
☐ bibliopreventiva
☐ bibliopsihologija
☐ literarna psihologija
☐ vodeno branje
☐ svetovanje za branje
☐ bibliosvetovanje
☐ terapija s poezijo
☐ literatura za mentalno higieno
☐ branje na recept
☐ bralna terapija
☐ knjige za samopomoč
☐ biblioprofilaksa
☐ bralni nasveti
☐ usmerjeno branje

- ☐ bibliodiagnostika
- ☐ knjižnična terapijka
- ☐ nič od naštetega

Vprašanje 8: Katere izraze lahko po vašem mnenju v knjižnici sinonimno uporabljamo za biblioterapijo? (Možnih je več odgovorov)

- ☐ bibliopreventiva
- ☐ biblioprofilaksa
- ☐ neformalna biblioterapija
- ☐ bibliopsihologija
- ☐ literarna psihologija
- ☐ vodeno branje
- ☐ bibliodiagnostika
- ☐ svetovanje za branje
- ☐ bralna terapija
- ☐ bibliosvetovanje
- ☐ terapija s poezijo
- ☐ knjižnična terapijka
- ☐ literatura za mentalno higieno
- ☐ knjige za samopomoč
- ☐ bralni nasveti
- ☐ usmerjeno branje
- ☐ branje na recept
- ☐ nič od naštetega

Vprašanje 9: Kako se strinjate z naslednjimi trditvami:

	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Niti niti	Se strinjam	Povsem se strinjam
Biblioterapija je neločljiv del informatorskega dela.	☐	☐	☐	☐	☐
Za izvajanje biblioterapije nujno potrebujemo knjigo.	☐	☐	☐	☐	☐
K biblioterapiji sodi priprava bralnih seznamov s strokovnega področja z določeno vsebino.	☐	☐	☐	☐	☐

Bralna srečanja z odraslimi uporabniki so vedno biblioterapevtske narave.	☐	☐	☐	☐	☐
Referenčna dejavnost je ena od oblik izvajanja bibliopreventive.	☐	☐	☐	☐	☐
Pri bibliopreventivi je pomembna interakcija bralca s prebranim gradivom.	☐	☐	☐	☐	☐
Pri izvajanju bibliopreventive knjižnica nujno sodeluje s šolami, lokalnim okoljem, zdravstvenimi domovi, različnimi ministrstvi pri priporočanju gradiva za branje.	☐	☐	☐	☐	☐
Del bibliopreventivnih aktivnosti je tudi svetovanje za branje.	☐	☐	☐	☐	☐
Oblika bibliopreventivne aktivnosti je izpostavljanje knjig na policah s kakovostno vsebino za odrasle.	☐	☐	☐	☐	☐
Oblika bibliopreventivne aktivnosti je izpostavljanje	☐	☐	☐	☐	☐

knjig na policah z znakom zlata hruška.					
K bibliopreventivi sodi tudi priprava bralnih seznamov s področja leposlovja za odrasle.	☐	☐	☐	☐	☐

Vprašanje 10: Prosim, navedite, v katerih primerih pri svojem delu uporabljate strokovno gradivo za otroke in mladostnike.

Vprašanje 11: Prosim, navedite, v katerih primerih pri svojem delu svetujete uporabo strokovnega gradiva za otroke in mladostnike.

Vprašanje 12: Ali se pri svojem delu z uporabniki pogovarjate o vsebini leposlovnega gradiva za otroke/mladostnike?

- ☐ Da
☐ Ne

Vprašanje 13: Če "Da", prosim, naštejte, v katerih okoliščinah:

Vprašanje 14: Označite, katere dejavnosti izvajate, ste izvajali, ali pri izvajanju sodelujete v sklopu svojih del in nalog:

	Da	Ne
bralna srečanja za otroke	☐	☐
bralna srečanja za mladostnike	☐	☐
bralna srečanja s terapevtskim psom	☐	☐
ure pravljic v slovenskem jeziku	☐	☐
ure pravljic v tujih jezikih	☐	☐
Rastem s knjigo	☐	☐
Esej na maturi	☐	☐
NAJST-meni se dogaja ...	☐	☐
Poletavci	☐	☐
NajPoletavci	☐	☐
Maček v žaklju	☐	☐

Vprašanje 15: Kako pogosto se srečujete z uporabniki, ki:

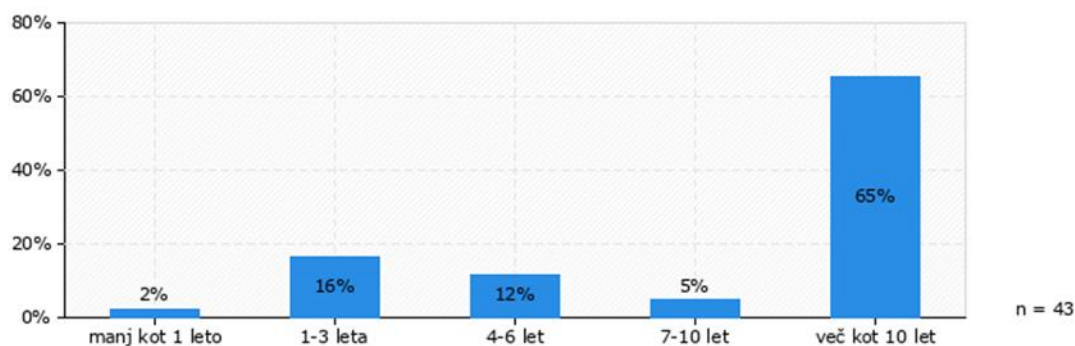
	nikoli	redko (enkrat na leto ali manj)	občasno (vsak mesec)	pogosto (vsak teden)	redno (vsak dan)
pokažejo željo po pogovoru z vami o knjigah	☐	☐	☐	☐	☐
vas prosijo za nasvet za branje	☐	☐	☐	☐	☐
vam zaupajo svoje osebne težave in stiske	☐	☐	☐	☐	☐
se v knjižnici učijo ali delajo na šolskih obveznostih (otroci, mladi in študentje)	☐	☐	☐	☐	☐
se v knjižnici družijo s sovrstniki (otroci in mladi)	☐	☐	☐	☐	☐
v knjižnici berejo čitalniško gradivo	☐	☐	☐	☐	☐
v knjižnici berejo knjige	☐	☐	☐	☐	☐
se na vas obrnejo z vprašanjem za razreševanje njihove informacijske potrebe	☐	☐	☐	☐	☐
jim za rešitev njihove potrebe predstavite drugo ustanovo	☐	☐	☐	☐	☐

Vprašanje 16: Delovna doba v knjižnici:

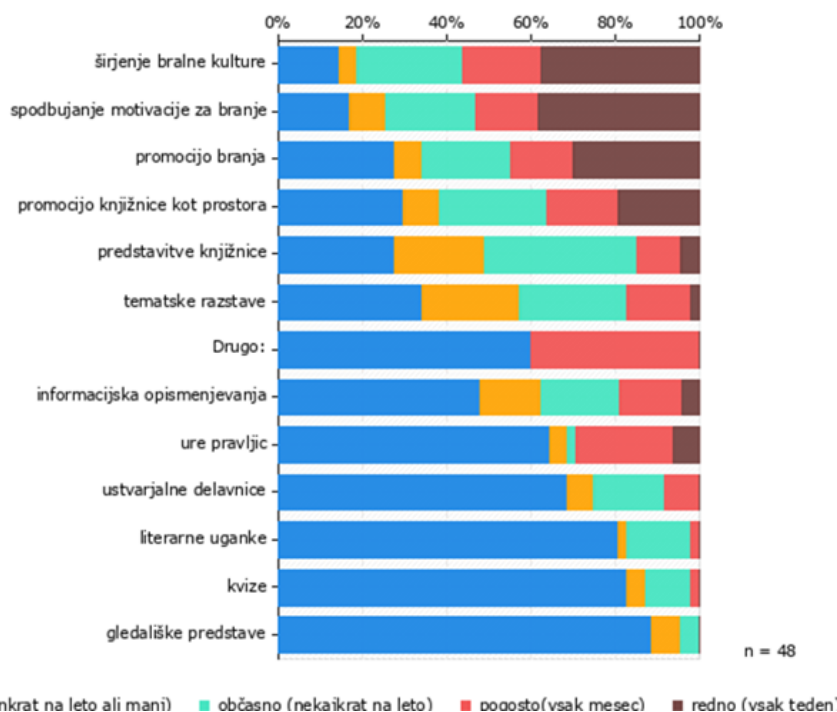
- ☐ manj kot 1 leto
- ☐ 1-3 leta
- ☐ 4-6 let
- ☐ 7-10 let
- ☐ več kot 10 let

Odgovorili ste na vsa vprašanja v tej anketi. Hvala za sodelovanje.

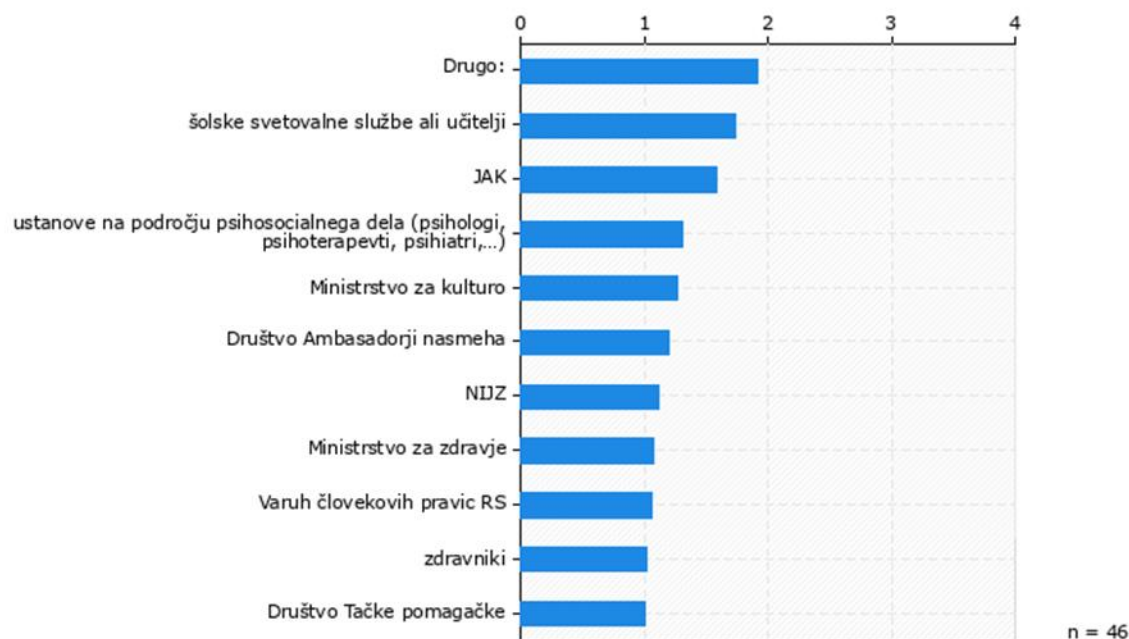
Priloga 2: Rezultati ankete

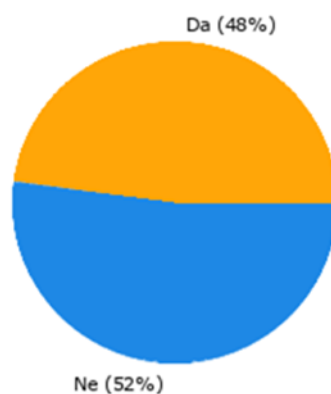
Slika 1: Delovna doba v knjižnici (n = 43)

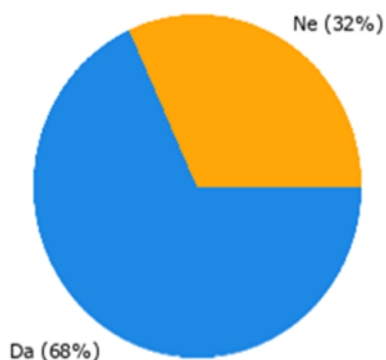
Slika 2: Pogostost izvajanja bibliopedagoških aktivnosti v knjižnici (n = 48)

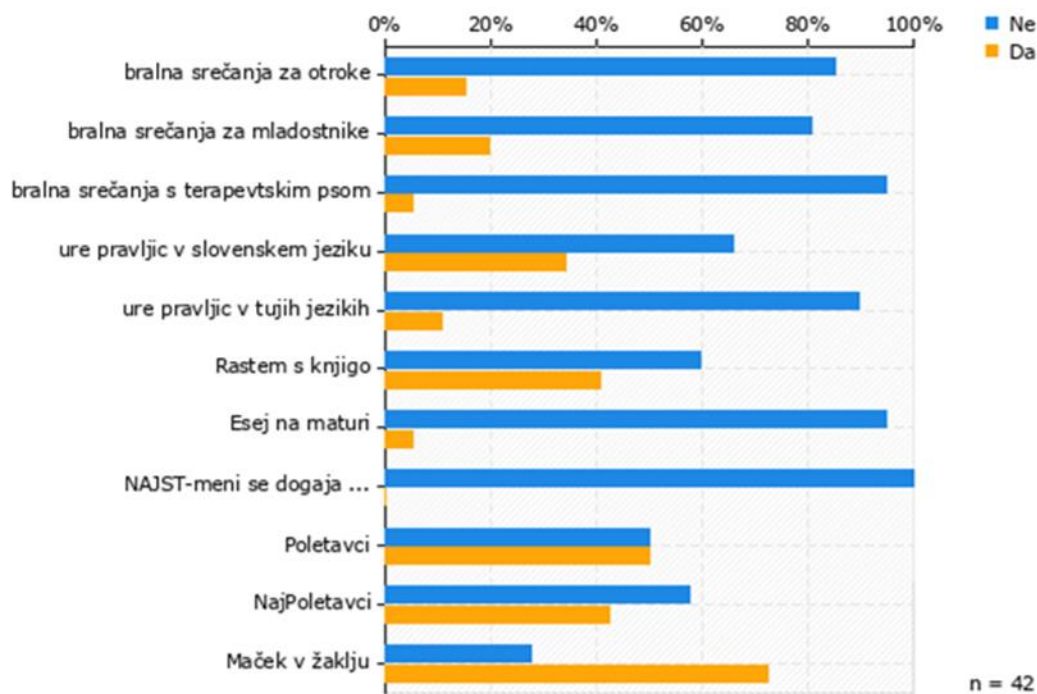
1 - nikoli 2 - redko (enkrat na leto ali manj) 3 - občasno (nekaikrat na leto) 4 - pogosto (vsak mesec) 5 - redno (vsak teden)
Slika 3: Pogostost sodelovanja anketirancev pri izvajanju bibliopedagoških aktivnosti z zunanjimi ustanovami in organizacijami (n = 46)

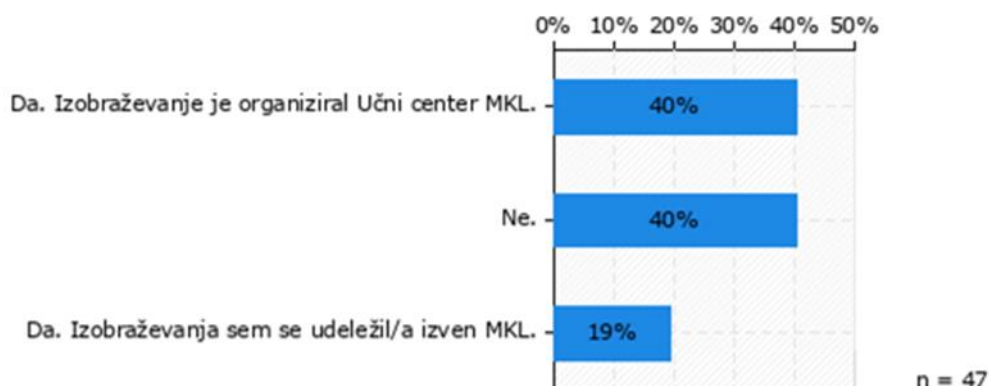
Slika 4: Uporaba spletnih portalov ali drugih virov za svetovanje za branje otrokom in mladostnikom (n = 48)

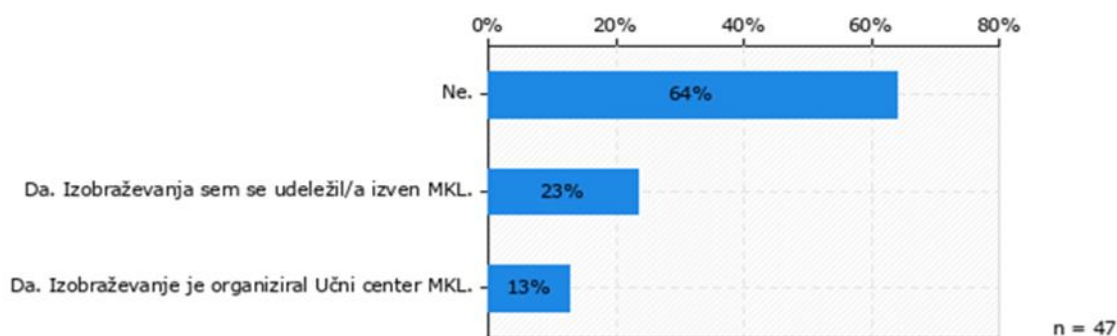
Slika 5: Pogovor anketirancev z uporabniki o vsebini leposlovnega gradiva za otroke ali mladostnike (n = 44)

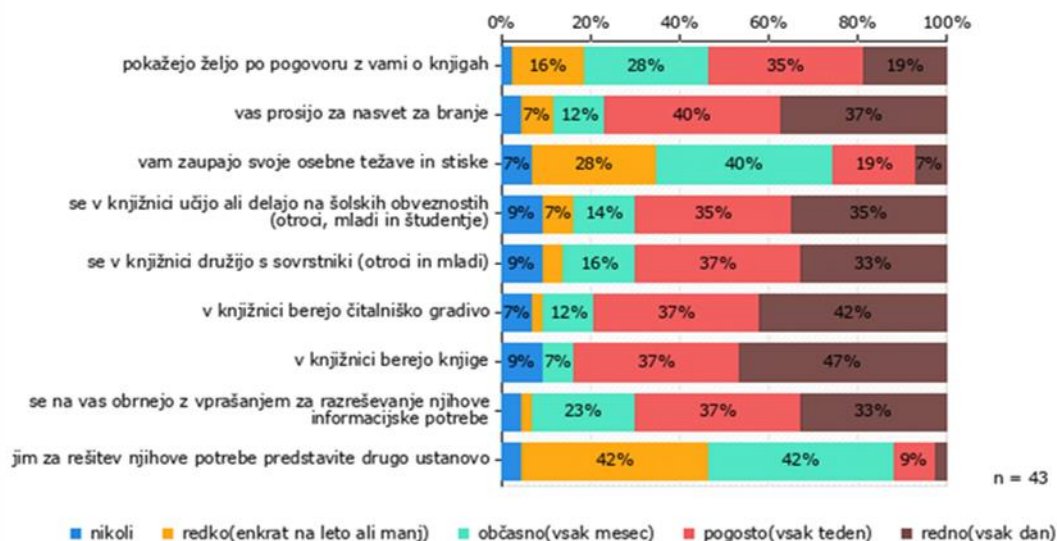
Slika 6: Izvajanje ali sodelovanje pri dejavnostih z bibliopreventivno vsebino (n = 42)

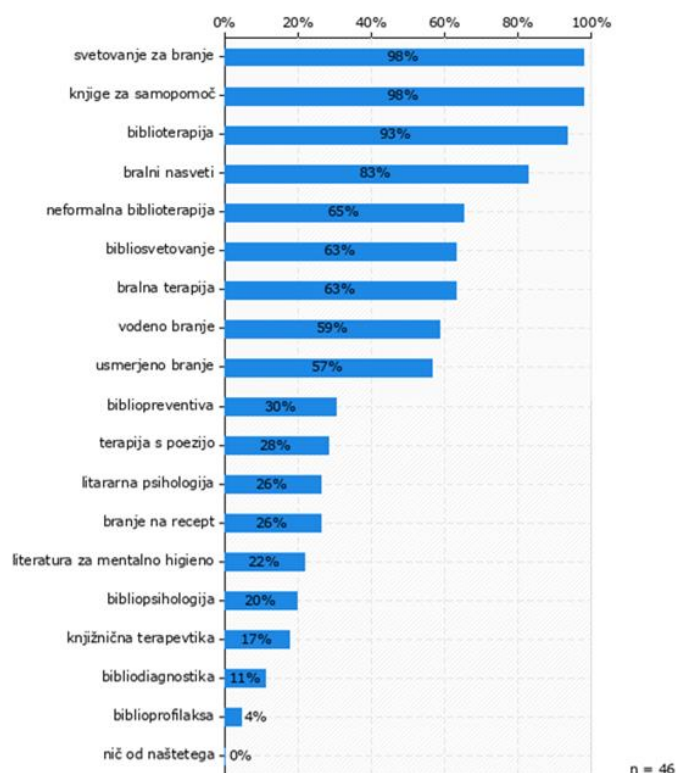
Slika 7: Udeležba na izobraževanjih na temo psihosocialnih vsebin (n = 47)

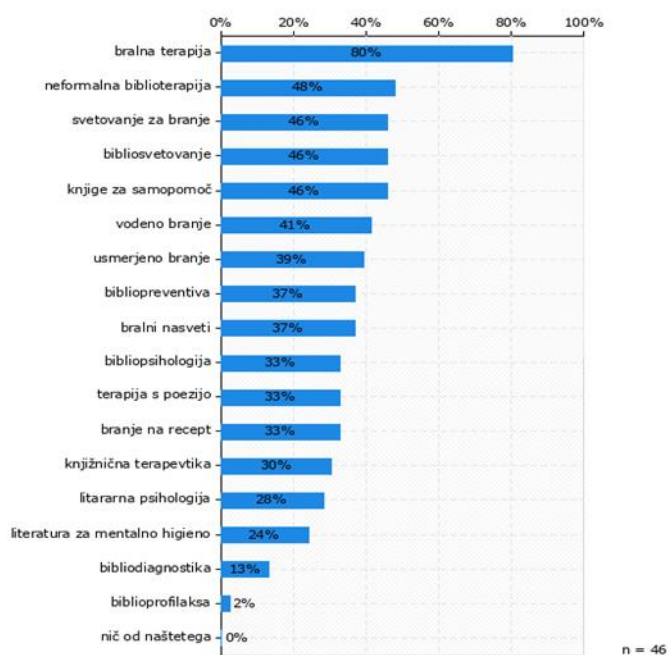
Slika 8: Udeležba na izobraževanjih na temo psihosocialnega razvoja otrok in mladostnikov (n = 47)

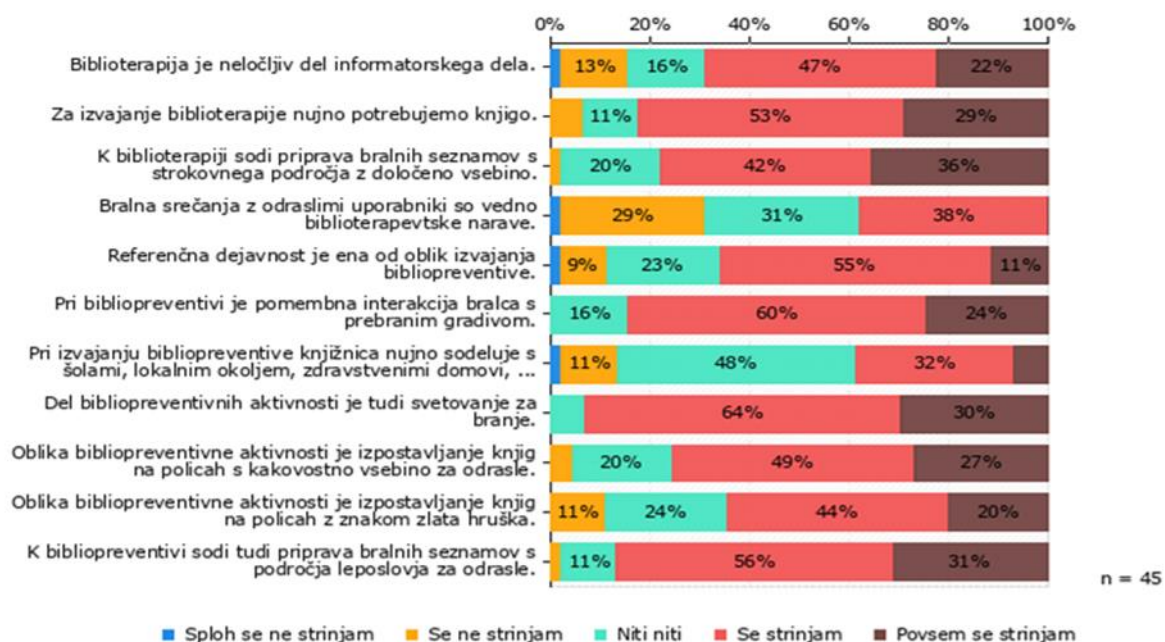
Slika 9: Pogostost srečevanja anketirancev z določenimi situacijami pri delu z uporabniki (n = 43)

Slika 10: Prepoznavanje terminologije (n = 46)

Slika 11: Možne sinonimne rabe terminov s terminom biblioterapija v splošni knjižnici (n = 46)

Slika 12: Mnenje anketirancev o izvajanju biblioterapije in bibliopreventive v splošni knjižnici (n = 45)